

Эхэ найхан нютагаа эд хамта мандуула!

БУРЯАД ҮНЭН

1921 оной
декабриин 21-нээ
гарана

Бүгэдэ
арадай
газетэ

1995
ОКТАБРЬ
19
Намарай дунд хүүхдэн
тахиа
барын 25
ЧЕТВЕРГ
гарагай 5
№198 (19291)
Газетын сэн
хэлсээтэ.

Декабриин 17 - хунгалтын үдэр ДЕПУТАДАТ КАНДИДАДУУД ДЭБЖҮҮЛЭГДЭНЭЭР

Российская газета" һониндо
уулин нэгдэлнүүдэй,
уулин хамтаралнуудай
дүүмэдэ депутата
дуудые дэбжүүлэн тушаа
аралнуудай үгтэһөөр. Байгша
декабриин 10-һаа 14 болотор
адаган дугаарнуудта
уулин нимэ нэгдэлнүүдэй,
аралнуудай списогүүд
лодоо гээбэл: хунгуулин
арал "Блок Станислава
руйна" (хүтэлбэрлэгшэнь
дорукин);
эз хамтаралайхид Буряадай
андай хунгуулин 9-дэхи
лоо депутата кандидатаар
үрэй аймагай "Рассвет"

колхозой ахамад агроном
Владимир Сысоевич Савельеве
дэбжүүлэн байна.
Мүн "Лига независимых
ученых России", (В. Ф. Потёмкин)
"Союз работников жилищно-
коммунального хозяйства России"
(А. Н. Чернышев) гэхэн
хунгуулин хамтаралнуудай
списогүүд толилогдоо.
Байгша оной октябриин 12-ой
дугаарта "Блок Ивана Рыбкина"
гэхэн хунгуулин хамтаралай
списогүүд үгтэһэн байна. Эндэ
Буряад Республика тусхай
региональна бүлэг болгодоо.
хунгуулин федеральна списогтэ
Валерий Иванович Яковлевой -

Буряад Республикын
Президентын ба Правительствын
Хэрэгүүдэ эрхилэгшын нэгдэхи
орлогшые, Баир Доржиевич
Цыдыповые - Буряад Республикын
Залуушуулай талаар гүрэнэй
комитедэй түрүүлэгшын орлогшые
оруулан байна. Гадна Буряадай
нэгэ мандадтай хунгуулин 9-дэхи
окрунтоо депутата кандидатаар
В. И. Яковлев дэбжүүлэгдээ. Мүн
"Коммунисты - Трудовая Россия -
за Советский Союз" гэхэн
хунгуулин хамтаралай Гүрэнэй
Дүүмэдэ депутата кандидатаар
дэбжүүлэгдэһэн хүнүүдэй список
барлагдаа юм.
С. РИНЧИНОВ.

ДЕЛЕГАДУУД ХУНГАГДАБА

Российской Аграрна партиин
дэхи М.И.Лапшин Буряад
республикын хүдөөгэй
арадай хамтын суглаанда
адажа. Федеральна
аяай Гүрэнэй Дүүмын
аудай хунгалтада ямар
аматайгаар хабаадаха
тухайгаа дэлгэрэнгыгээр
жэ үгөө гээд газетэдээ
шэһэн байхэбди.
Российской Аграрна партиин
дэхи хүдөөгэй ажалшадай
российн хамтын суглаан
ша оной октябриин 27-до

хүдэмэриез эхилхэ болонхой.
Республикымнай хүдөөгэй
ажалшадай суглаан дээрэ
Бүхэроссийн суглаанай
делегатуудаар Буряад
Республикын Арадай Хуралай
комитедэй түрүүлэгшэ
Б.Ц.Семёнов, Россия АПК-гай
хүдэмэриэлэгшэдэй социальна
нөөсэлэлгын жасын филиалай
директор В.Н.Шабанов, Мухар-
Шэбэрэй районой захиргаанай
хүдөө ажахын управлениин
начальник В.Ф.Викулов гэгшэд
хунгадаба.

Россия Федерациин Аграрна
партиин Буряадай
республиканска отделениһээ
Гүрэнэй Дүүмын депутата
кандидатуудаар Яруунын
аймагай "Ульдэргэ" гэжэ
таряашадай ажахынуудай
нэгдэлэй түрүүлэгшэ
А.Д.Цыбикжапова, Арадай
Хуралай комитедэй түрүүлэгшэ
Б.Ц.Семёнов, республикын
Хүдөө ажахын болон эдээ хоолой
министерствын харюусалгата
хүдэмэриэлэгшэ П.М.Болонев
дэбжүүлэгдэнхэй.
Манай корр.

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшын Захиралта

Буряад Республикын нэгдэхи зарлалай Арадай Хуралай долоодохи сессиие зарлаха тухай

Буряад Республикын нэгдэхи зарлалай Арадай Хуралай ээлжээтэ долоодохи сессиие 1995 оной октябриин 20-до Улаан-Үдэ хотодо зарлаха.

Улаан-Үдэ хото. Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.СЕМЁНОВ. 1995 оной октябриин 17.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН НЭГЭДЭХИ ЗАРЛАЛАЙ АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ДОЛОДОХИ СЕССИ ДЭЭРЭ ХАРАЖА ҮЗЭХӨӨР ХАРААЛАГДАҢАН АСУУДАЛНУУД

1. "Россия Федерациин гүрэнэй засагай, Буряад Республикын гүрэнэй засагай зургаануудай хэрэгүүд ба эрхэ түдөөлэлэгнүүдые амярлаха тухай" Договор эсэслэн баталха тухай.
2. Буряад Республикын 1996 оной бюджет тухай.
3. "Аяншала тухай" Буряад Республикын Хуули тухай (хоёрдохи уншалга).
4. Буряад Республикын харьяата газар дээрэ үнэтэ металлнуудые ба үнэтэ шүлүүнуудые малтан үйлдбэрлэхэ, ашаглаха хэрэгые республикын зүгһөө залан хүтэлбэрлэхэ ба хиналта бэелүүлхэ тухай Буряад Республикын Хуули тухай.
5. Буряад Республикын Конституционно суглаан тухай" Буряад Республикын Хуули тухай.
6. "Буряад Республика доторхи захиргаанай-территориальна байгууламжа тухай" Буряад Республикын Хуули тухай.
7. "Буряад Республика дотор түймэрэй аюулаа нэргылхэ ба түймэрһөө хамгаалха тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдые оруулаха тухай" Буряад Республикын Хуули тухай.
8. "Хүтэлбэрлгын тогтоогдомол гурим эбдэһэнэй түлөө захиргаанай зүгһөө зэмэ тохохо тухай" Буряад Республикын Хуулида хубилалтанууд ба нэмэлтэнүүдые оруулаха тухай Буряад Республикын Хуули тухай.
9. "Буряад Республикын профсоюзуд, тэдэнэй эрхэнүүд ба ажал ябуулгыень лаб хангаха тухай" Буряад Республикын Хуули тухай.
10. "Буряад Республикын харьяата газар дээрэ хатуу номото сэмгэтэй граждан буунуудые ашаглаха ба бүридхэлдэ абаха хэрэгые гуримшуулха тухай" Буряад Республикын Хуули тухай.
11. "Буряад Республика дотор бага хэмжээгээр олзын хэрэг эрхилэгшэдые гүрэнэй зүгһөө дэмжэхэ тухай" Буряад Республикын Хуули тухай.
12. "Буряад Республикын Арадай Хуралай Тоололгын палатын Түрүүлэгшые хунгаха тухай".
13. "Буряад Республикын Арадай Хуралай комитедүүдэй бүридэлдэ хубилалтануудые оруулаха тухай" Буряад Республикын Хуули тухай.

Эдэб асуудалнууд.

"Буряад үнэн"-96

ЭДЭБХИТЭЙ МОРХОНИ АЮШИН

Ураа жэлнүүдэ колхоз, совхозуудай парткомой секретарьнууд хүн зондо газетэ, журналнуудые захюулха хэрэгтэ ехэ эдэбхитэйгээр хабаадалсадаг һэн бээ. Харин мүнөө олонхи уншагшад түрэл газетэеэ захижа, һонирхон уншаха аргагүй болошоо. Иимэ сагта яагаад үхибүүдэ үргэхэб, хубсалуулахаб, хургуулида хургахаб гэхэн асуудалнууд үдэрһөө үдэртэ гарана. Зарим айлай 3-4 үхибүүд городто нурана. Эдэнэртэ хэды ехэ гаргаша, мүнгэн зөөри хэрэгтэй болоно? Хүдөөгэй эмхи зургаануудай алба хаагшад хэдэн һараар салингаа абанагүй.
—Хүдөөгэй хүн зондо энэ талаар хэлэһэнэй, салин тухай аурдабанай үлүү хэрэг. Юуб гэхэдэ, зарим айлууд түлээ, голоомо, үбһэ асарха мүнггүй болошоод нууна,— гэжэ нютагай түрүү механизатор Морхони Загаевич Аюшин гомдонгөөр мэдүүлнэ.
Морхони Аюшин Аргата нютагтаа хүндэтэй механизатор. Түргэн бодолтой, ажабайдалай олон асуудалнуудта зүб харюу үгдээг, олон үхибүүдэй баабай юм.

"Түрүүлэгшэнь Попони, түрүү механизаторынь Морхони" гэхэн дуун 50-60-аад онуудаар Аргата нютагай үргэнөөр тараһан байдаг. Юуб гэхэдэ, Попони Самбуриевич Будаевай түрүүлэгшээр ажаллахада, Калининай нэрэмжэтэ Аргатын колхоз жэл бүри таряанай 90.000-100.000 центнер ургаса хуряадаг байһан юм. Морхони Загаевич мүнөөшье нютагайнгаа олонийтын ажабайдалда эдэбхитэйгээр хабаадаһаар.
Мүнөө нютаг нутынгаа хүршэ айлуудта, ураг таригуудтаа ошожо, 1996 оной түрүүшын хахад жэлэй "Буряад үнэн" газетэ захюулна. Тэрэнэй үүсхэлээр аргатын хид — Борис Лыгденов, Бадамцырен Аюшин, Дулмацырен Аюшин, Дымбырл Гулгенов, Эрэни Цыренов гэгшэд — түрэл газетэдээ захил хэһэн байна.
Морхони Аюшин шэнгээр газетэ тараадаг эдэбхитэд нютаг бүхэндэ олон. Иимэ һайн найхан һанаатай үбгэдэй үүсхэлые Буряад ороноймнай һаһатайшууд дэмжэлэл!

В. БАТОРОВ.

ХҮНДЭТЭ УНШАГШАД!

1996 оной түрүүшын хахад жэлдэ манай һониниие абаха талаар захил үргэлжэлһөөр. Тиэхэдээ байгша оной декабриин 1 болотор манай редакциин тогтооһон һониниймнай сэн 50 процент хүнгэлэлэтэй байха. Харин хэлхэе холбооны хангалгын түлөө сэнгэй 10 процентын хүнгэлэлэтэ байгша оной ноябриин 1 болотор хүсэндөө байха. Эдэ хүнгэлэлтэнүүд 6 һараар захил хэхэдэ хэрэглэгдэнэ гээд онсолоё.
Уншагшадтаа һонинийнгоо сэнгүүдые дахинаа һануула.

Октябриин 1-һээ ноябриин 1 болотор

	1 барын	3 барын	6 барын
ХОТОВО			
һониний сэн	2840	8520	17040
почтын сэн	5150	15440	30880
БҮХЫДӨӨ	7990	23960	47920
Пенсионернүүдэ, инвалидуудта, олон хүүгэдтэй-шүүдэ			
ХҮДӨӨДЭ			
һониний сэн	6730	20180	40360
почтын сэн	1580	4740	9480
БҮХЫДӨӨ:	5350	16050	32070
	6930	20790	41550

Улаан-Үдэдэ ажаһуутшадай анхаралда! Манай редакциин бэшэгэй таһагта, 3-дахи дэбхар, 52-дохи кабинедтэ захил хээд, һонинийемнай абажа байха аргатайг. Түрэл һониноо захиһаяа шамдагты, хүндэтэ нүхэд!

РЕДКОЛЛЕГИ.

Ургаса хурялгалга-95

БАЯРЛАХААР, БАХАРХАХААР ЮУМЭН ҮГЫ

Хүдөө ажыхын ээлжээт харюусалгатай хаян орожо ербэ. Таряашанай ажыхнуудай "Россия" нэгдэлэй ахамад агроном Леонид Михайлович Китаевтай манай тусхай корреспондент Дарма Дондоков хаяхан уулзажа хөөрлэдэхэдөө, энэ жэлэй малай үбэлжэлгэдэ ямар бэлэдхэлтэй хүрээжэ ерһээрнэ нирхон байна.

—Хүдөө ажыхын байдалай жэл бүхэндэ хүшэрхэн боложо байһаниинь эли. Илангаяа мүнэгэ зөөрин дутагдаһан дээрһээ тэжээл бэлэдхэхэ, ургаса хуряаха асуудалууд ехэл орёогоор шиндхэгдэбэ гэшэ ааб даа. Тийгэбшэ ажыхингаа эдэ бүхы асуудалуудые хэр шиндхэжэ байһан тухайгаа хөөрөжэ үгыт?

—Юу хэлэхэб. Хүдөөдэ ажыхуудай, хүдэлдэг зондо үдэр бүхэндэ улам хүндэ боложо байһаниинь эли юм ааб даа. Хүдэлжэ олоһон олзо оршыени, үйлэдбэрилжэ абанан продукциянысэ сэгнэхээ болинхой ха юм. Бэшэ халбаринуудтай тон адляар салин хүлһениши түлэгдэхээ болинхой. Ажаллажа олоһон хүдэлмэрингөө түлөө юу абанабиш? Мүнөө сагта хүдөө ажыхыда ажалладаг зоной салин түлбэри тухай хэлһэнэйшье үлүү. Тийһээ тийтэрээ ажыхимнай жэлһээ жэлдэ бэшэ, үдэрһөө үдэртэ үри шэридэ орожол байна ха юм. Һайн сагай хаядашые ерэхээ байһиень мэдэхээ болинхойбди.

Жараад гаран жэлэй хугасаа соо байгуулагдаһан хамтынгаа ажыхы тараахагүй, халган хандаргахагүй гэжэ оролдожо ябаналди даа. Гүрэн түрын хүтэлбэрилэгшэдэй нэлгэгдээгүй сагта энэ байдалнай найжархаяа байна бэшэ.

—Байдалай хүндэ хүшэр болошые хаань, танай ажыхы мүнөө жэлэйнгээ үбэлжэлгэ тухай бодомжолжо байгаа ёһотой. Тэрэн тушаа тобшохоноор хэлэжэ үгыт?

—Үгытэй, "үншэржэ" байбашье, манай нэгдэлэй механизаторнууд үбһэ бэлэдхэхэ шухала кампания яһала эмхитэй үнгэргэбэ. Сергей Борисович Трифоновтай, мүн миний хүтэлбэрилхэн тэжээл үйлэдбэрилхэ шэглэлтэй звенонууд 5000 центнер үбһэ бэлэдхэн байха юм. Энэмнай нёдондой байдалтай зэргэсүүлэн харахада, яһала ехэ тэжээл нөөсэлэгдөө гэжэ хэлэхэ дүүрэн эрхэтэйб. Тийгээдшье мүнөө жэлэй байдалаар харахада, бэлэдхэгдэн тэжээлэй шанарын яһала һайн гэжэ тэмдэглэлтэй. Юуб гэхэдэ, манай звенонууд үбһээ нөөсэлэхэдөө, тук болгон абанан байна. Бэлэдхэн үбһэнэй хулуугдажа үгы болгодохогүйнь тула, тук болгоһоноо бултыень тусхай газарта асаржа, суглуулжа хадагалбабди. Байгша оной байдалаар гектар бүриһөө дунда зэргээр 11 центнер үбһэн хуряагдажа абтаа гэхэдэ болохо байна.

—Үбһэ хурялгалга хүн зоной хүсөөр бэлүүлэгдэдэг ааб даа.

—Зүб лэ даа. һайнаар хүдэлжэ гараһан зон манда яһала олон байха. Зүгөөр автомашинын жолооһон Михаил Петрович Клементьев энэ шухала хэрэгтэ ехээр нүлөөлөө гэхэ байнаб. Энэ аха хүнхэрнай үбһэ шэрэхэ хэрэгтэ ехэхэн хубитаяа оруулаа гэжэ онсолон тэмдэглэхэ хэрэгтэй. Нэгэ халаан соо тук болгодоһон 70-80 центнер үбһэ шэрэнэн байха юм. Үдэр соо нута сабишаланһаа хадагалгадаг склад хүрэтэр 3-4 эрхэ хэнэн байна.

—Үбһэн тухай та хэлэжэ үтэбэт. Бэшэ зүйлэй тэжээл хэр нөөсэлэгдэбэ гэшэб?

—Шэйтэ тэжээл бэлэдхэхэ хүдэлмэри үшөөл ябуулагдаһаар. 150 гектар дээрэ таригдаһан доһник, мүн 260 гектарта ургуулагдаһан орооһондой холисо шэмэтэ тэжээл болгодон дарагдаба. Бүхыдөө 500 гектарта силосэй ургамалууд таригдаһан байгаа. Бидэ шэмэтэ тэжээл бэлэдхэхэ талаар өөһдэни ёһо гуримтай болонхойбди. Түрүүн "ЖВН-6" түхэлэй жаткаар орооһондойгоо холисо унагаагаад, һүүлдэнь силосэй

ургамалуудые хуряадаг комбайнуудаар, мүн "КПКУ-36" түхэлэй түхөөрлэгэнүүдээр хадажа абадабди. Тийгээд хэршэгдэн, жэжэ болгодоһон ургамалаа автомашинадаа ашажа эльгээдэг заншалтайбди. Иийгэжэ амьарлан хуряахадаа, тоһо түлишэ ехээр гаргашалагдана гэшэ гү гэжэ ондоо хүнүүд ханадаг. һүүлэй хэдэн жэл соо нимэ арга хэрэглэхэдээ, бэлэдхэгдэн тэжээлэй шанарын һайн байдаг гэжэ бидэ өөһэдөө мэдэрэнхэйбди. Энээн тушаа олон баримтануудые хэлэхээр юм ааб даа. Тэжээл бэлэдхэдэг "КСК-100" түхэлэй комбайнһаа "ЖВН-6" түхэлэй жатканууд яһала үргэн ха юм. Тийгээдшье эдэ жатканууд доогууршые сабшадаг, ногоон тэжээл яһала ехээр абтадаг байна бишуу. Тоһо түлишын гаргашань тон адлирхуу. Ажыхимнай малшад нёдондо жэлдэ бэлэдхэгдэн силосээ мүнөө үедэ хэрэглэжэ эхилэнхэй. 1200 тонно шэмэтэ тэжээл нөөсэлхэн хүхээ хаяхан нэбээбди. Байгша ондо 800 тонно шэмэтэ тэжээл багтааха хүхэн соогоо доһник даража нөөсэлхэн байнабди. Баһал иимэрхүү хэмжээнэй хүхэн соогоо орооһондой холисо нөөсэлөөбди. Шухала энэ хэрэгтэ комбайнернууд Павел Терехов, Николай Клементьев, Сергей Максимов, "КСК-100" түхэлэй комбайннай жолооһон Александр Русин, автомашинын жолоошод Николай Русин, Сергей Люшенко, Александр Емельянов гэгшэд һайнаар хүдэлжэ гараба.

Мүнөө жэлэй байдалаар доһондой ургаса яһала бараг байгаа гэжэ тоолохо байнабди. Юуб гэхэдэ, гектарай дунда зэргээр 47 центнер ургаса хуряагдаба. Орооһондой холисын (шэниисэ, обёос, тоһолиг редькэ гэхэ мэтэ ургамалуудай) ургасань гектарай арбаад центнер хуряагдан абтаба. Мүнэгэ зөөрин дутагдаһан дээрһээ наран сээсэг болон горохой үрһээ худалдан абажа шадаагүйбди. Орооһондой холисо эдэ ургамалуудай дутагдахада, нөөсэлхэн силосэймнай шанарын нэгэ бага доошоо гэжэ хэлэхээр.

Энэ жэлэй малай үбэлжэлгэдэ хэрэглэгдэхэ шэмэтэ тэжээл нөөсэлхэ хэрэгтэ ажыхын хүтэлбэрилэгшэдэй талаһаа бодото хэмжээнүүд абтаа гэжэ онсолон тэмдэглэхэ байнаб. Юуб гэхэдэ, энэ ажалда хабаадлсаһан механизаторнуудые, таряашадые урмашуулжа талаар салин түлбэрийн гуримын ондоо болгодон хубилгаадаа. Мүнгэн хангай мүйөө сагта абтахань хэды хүшэр болошые хаань, бидэ мүнгэнэй орондо орооһо таряа, үбһэ, силос гэхэ мэтые үгэхые хараалһан байгаабди.

Намарай паар—малай тэжээлэй үндэһэ һуури болоно гэшэ ааб даа. Энээн тухай баһал мартаһанай хэрэггүй. Тоһо түлишын дутагдажа байгааһые хаань, даб дээрэ мянга хүрэхгүй гектарта намарай паар хахалагдаа. Тэрээнһээ гадна нёдондо эдүүригдэн 300 гектар паараа хоёрдохёо эдүүрилжэ, буртаг үбһэнһөөнь халгабабди.

Энэ жэлэй намар ехэл дулаан, ута байба. Ушар тиймэһээ ургаса хуряаха шухала кампания яһала саг соонь дүүргэжэ байнабди. Тусхайбал, 1300 гектарта таригдаһан шэниисэ, 700 гектарай обёос болон 30 гектарай эшмээнэй ургаса хуряагдахань. Үнгэрһэн жэлдэ бүхыдөө 18 мянган центнер орооһо таряа худалдажа абанан һаа, мүнөө жэлдэ 25 мянган центнер шахуу ургаса хуряагдажа амбаарлагдахань.

Ургаса хурялгалга ехэл хүшэрхэн байдалда үнгэргэгдэбэ. Тоһо түлишын, запас хэрэгсэлүүдэй дутагдаһан дээрһээ техникын эбдэрхэ ябадал ехэл хаад ушаруулаа. Мүнгэ зөөрин олодоогүй ушарһаа ажыхимнай халгаһад комбайнуудтаа гансал хажуурай хутагануудые, лентэ болон полотнуудые олоһон байха юм.

Иймэ байдалай хэды ушарбашье, манай механизаторнууд, таряашад нийтынгээ адууһа малда тэжээл яһала бэлэдхэхые оролдобо. Бидэнэр хэһэн хүдэлмэрийнгөө үрэ дүнгыень ерэхэ жэлэй хабар харана бээбди.

ҺҮҮЛШЫН ДҮН. ГЭБЭШЬЕ...

РЕСПУБЛИКЫН АЖАХЫНУУДА ТАРИЯНАЙ ХЭР ХУРЯАГДАЖА БАЙҺАН ТУХАЙ Байгша оной октябриин 13-най мэдээн

Table with 4 columns: Аймагууд, Хуряагдаха таряан (гектараар), Хуряагдаад байһаниинь (гектараар), Сохигдоһон орооһон (тонноор). Rows list various regions like Баргажанай, Бэшүүрэй, Зэдын, etc., with their respective statistics.

ТАЙДБАРИ: Республикын бүхы түхэлэй ажыхынууд ургаса хурялгалга үшөө дүүргээдүй гэхэ гү, али тарихан талмайһаа оройдоол 88 процентнь хуряагад байна гэжэ эдэ тоо, баримтанууд харуулна. Загарайн, Тарбагатайн, Түхэнэй, Хориин болон бусад аймагуудай ажыхынууд энэ харюусалгатай хаяла дүүргээдүй.

Ажыхынуудай амбаарнуудта болон орооһондой тоогуудта ороһон энэ жэлэй ургасые үрһээ хүрһээдэ хааха хүдэлмэри үргэнөөр ябуулагдажа эхилэнхэй. Мүнгэ зөөрин дутагдаһан дээрһээ энэ хүдэлмэри ехэл аалн ношоор ябуулагдажа гэжэ онсолхо хэрэгтэй. Тусхайлан хэлэхэдэ, Хүдөө ажыхын болон эдэ хоолой министривын үгһэн мэдээлэй ёһоор, хуряагдажа ёһотой 272437 гектар дээрһээ

ургаса хуряагдажа байһан һаа, мүнөө даб дээрэ 232309 гектар талмай ургаса хуряагдажа сохигдобо. Энэ талмай дээрһээ бүхыдөө 237939 тонно мүнөө жэлэй алтан шаргал таряан хуряагдажа, амбаарлагдаа. Тэрэмнай гектарай дунда зэргээр 10 центнер орооһо таряан хуряагдажа, сохигдоһон болоно гэшэ.

Илангаяа Яруунын аймагай ажыхынууд таряалангай гектар бүриһөө дунда зэргээр 15, Кабанскын аймаг - 16, Баргажанай аймагай колхоз, совхозууд - 13 центнер ургаса хуряажа, зонойнтоо ажалидаржа хэрэгтэ хэрэглэхэнь гэшэ. Тэрээнһээ гадуур хартаабха болон огородой эдэ хуряажа хүдэлмэри энэ үшын хэмжээндэ ябуулагдажа байна. Тодорхойлон хэлэхэдэ, һүүлэй мэдээлээр бүхыдөө

14214 тонно хартаабха хуряагдажа, хадагалагдаба. Энэмнай бүхыдөө 1939 гектарта таригдаһан ургаса болоно гэшэ.

Ажамидаржа түрүүшын шатын үндэһэ һуури тухай хэлэхэдэ, баян бардам, тогууритай үндэр ургаса болоно. Энээнэй энэ үндэһэн гэхэдэ, намарай паар болоно. Тоһо түлишын, мүнгэ зөөрин дутагдаһан дээрһээ байгша оной намар республикын ажыхынуудай машина, техникээ хэрэглэхэ гэшэнь угаа хүшэр болошоо. Иймэ байдалай ушарбашье, манай таряашад бий байһан хүсээ, арга боломжоёо хэрэглэжэ, мүнөөдөрэй байдалаар 29609 гектарта намарай паар хахалһан байха юм.

Редакциин социально-экономическа таһаг.

ҮМСЫН МАЛ ҮЛДЭХЭГҮЙ

Ямаршые жэлдэ хүдөөгэй хүн зон али нэгэ аргыень оложо, үмсынгөө малай үбэлдөө эдихэ үбһыень абадаг ха юм даа. Үмсын мал үлдөө, хооһороо гэжэ байдаггүй.

Энэ жэлдэшые Эрхирэг тосхойхид арга хургыень оложо, гандуу уларилтай үедэ бууса шадарайнгаа сабишалангуудые илангаяа һайнаар уһалжа, үтэгжүүлжэ, үбһэ яһала абаа. Айл бүхэнэй газаагуур хоёр-гурбашье бэшэ һаа, сохом нэгэ һайн һүри үбһэн байха даа. Ажалша бэрхэ зон, жэшээнэ, Баир Бальчиндоржиевтан, Самбу Самбуевтан, Дамдин-Цырен Доржиевтан болон бусад бууса шадараа яһала һайн үбһэ ургуулжа, саг соонь сабшажа, хуряажа абаа.

Мүнөө эндэхи айлууд газараа уһалдаг газаагуурхи һубаг ханабуудаа заһабарилжа, шэбхээ тараажа байна.

В.БАТОРОВ.

Загарайн аймаг.

АЖАНА ТЭНИ АЖАХУУХ АРГАТАЙ

Агын аймагай ажыхын хүнхэрэйхид таряагаа хуряажа түгэхсэб. Жүд талмайда таригдаһан ургамалуудаа хори гарга соо сохижо, хадажа Ургасань яһала һайн.

Сүүгэл гэдэг үнэр боло орохотой сасуу хару хажууда нилээд ехэ урш шарлажа, хоолосуудыа һайнан утажа байһаа.

Хүнэй бэын даам жэрбһэн үндэр обёосой талмайһаа адагын арбаад центнерээр жэгдэрхэ Саашаа ошоходоһи, 20 гектарай шэниисын помид ханатана. Комбайннай унаһан баалнуудые арай тэбэрижэ үргэхөөр бай Хоолосойнь орооһотоо орооһон болоно. Энэ бодомжолходо, 20 гектар ургаса яһахаар харагтай. "Хүнхэртэ таряа үр хэрэгтэ одоол хандуулагдаа гэхэдэ, агын болохогүй. Орооһон ургамалуудын сээр таригдаа. Минеральна ута бага-сага оруулагдаһан һүниндөө самолёдоор бүр үгы хэһын тула хорото боло хаяа.

Аяар Омскын обла Алтайн хизаарһаа асар хурэнгэ оройтон тарибашье, бараг һайн хуряагдаба.

Сүүгэлэй отом агрономой хөөрһэнэй механизаторнууд Б.Жан Г.Балданов, Г.Кр Т.Ванчиков, Б.Бабуев, Д.Гэгшэд унаһан малгай сүлөөгүй, урматайгаар "Булан" гэдэг отом тэдэнэрһээ балай тун булигдабагүй. Нэ оролдолгын ашаар хурялгалга яһала ам дүүргэ.

Энэ жэлдэ ниотагай зээлээр абанан үрһэн түлишынгөө түлбэри бусаагаад байхадаа, орооһороо хүрэнгэ хүрэнгэ зондоо тараагаад, мада таряа хажуу тээшнь хур үшөө олзо оршо оруу болонхой.

Таряа хуряалгын кампания механизаторнууда хамтын ажыхын хүтэлбэ болон мэргэжлэдэ энэ хэрэгтэ онсо анхараалаа

Тоһо түлишын дун ябадалые һэргыхын түр түрүүлэгшэ Владимир Цы бүхы газар ниотагуудаар техникээ яһала һаату Полевой стан харюусалгата тусхай ажыхынь арб эмхидхэсэжэ ябаа. Эдэ талаар тусгаар анхараала

Үглөөнэй үүрһээ харанхы болотор ме нуудай хүдэлөөд ерхэ дулаан байра, үдэртэ халуун эдээн, аргын боло ажаглаад абаха телеви гэхэ мэтэ түхээрэдэ тарган мяханһаа гадна буйлуулһан зөөхэй, эдэ дээрээ барихан хил таряашад минитээр доо бишуу.

Энэ зунай үедэ К-700 трактораар 2100 гектар хахалагдаа, гурба элдүүрилэгдэжэ, хо болотороо жэгдэрхэ ерхэ хабарай ургасын найдамтай үндэһэ һуу табигдаба.

Байдалай баршагтай байбашье, Хүнхэр амандаа эдихэ хоолой тэниюн, ажалаа арьба ажыхууха аргатай боло ЦГОНТ

"БУРЯАД ҮНЭН" - 96

АЛЛЫНХИД ЭДЭБХИЕЭ АЛДААГҮЙ

"Буряткоммунэнерго" нэгдэлэй техниксэ таһагай мэргэжэлтэд хүнөө туха сүлөөгүй байна гэхэдэ адуу болохогүй. Сергей Буткогой мастерска участогта электро-гагнуурша Владимир Комаров, компрессорщик Виктор Баклушин, энергетик Виктор Иванов, оператор Константин Быков гэгшэд хүдэлнэ.

БОГОНИХОН МҮРӨӨР

Арадай Хуралай удаадахи хэсэг дээрэ зүбшэн хэлсэгдэхэ Республикын Ивестиционно налогой ылаамжа тухай" Хуулийн республикын Правительствон Тогтоолоор ылаамжа гэгдэнэ. Налогой болон гүрэнэй засагай угаануудай предпрятинуудай налогой түлбэрийн болзорые ылаамжа гэгдэнэ. Предпрятинуудай болон эмхи угаануудай налогой түлбэрийн шажээвэ бага болгодохо хэдэп тус проектээр хараалагдана.

нотагай өөһэдыгөө хүтэлбэрлгын эмхи зургаанда заагдаа. хүүлэй жэлнүүдтэ эндэ бүтээн гаргагдадаг продукция республикын Президент Л. В. Потапов нонирхоон байха юм. Энэ ушар тус документые баталан абалгада нүлөө үзүүлээ ха.

Буряад Республикын Президентын болон Правительствон хэлбэлэй албан.

Алла хуурин республикын ниислэл хотоһоо 500 модоной зайда оршодог. Хурамхаанай аймагай хойто нютагуудай эгээл хольн нэгэниинь юм. Энэ хуурин ошоодо, Баргажанай бардам үндэр хаданууд, шобогор хурса огторгой тулаһан хаданууд хойно хойноһоо хүтэрэлдэн хубарина. Хадаһаа, байсануудһаа эхилһэн гол, горхонууд бороогой һүүлээр үерлэжэ, Алла хуурин Хурамхаанһаа үдэрөөр хүрэхэ аргагүй ушарнууд али олоор үзэгдэдэг гэшэ.

50-яад онуудаар гидротехник Сергей Сухадаевай ашаар, тэрэ үедэ Ленинэй нэрэмжэтэ колхозой түрүүлэгшэ байһан Сультим Цыбиковэй үүсхэлээр шугам шэнгээр, сэхээр татагдаһан харгы Хурамхаанһаа Алла хүрэтэр ошоо бэлэй.

Алла хуурин аймаг соогоо хүнэй ажаһууха байра байдалаар баян, сэхэ үйлэжнүүдтэй, үндэр томо гэрнүүдтэй тосхон юм. Май харын һүүлээр Алла хууринда ошбо хаатнай, айл бүхэнэй газра мыйһон сэгсэглэн угтахал даа.

Хуурай-Баргажанда таряашадай ажахые хүтэлбэрлэгшэ Бата Цыбиков Алла хууринай алба хаагшадые зөөхэй, тоһоор дутамаггүй хангана гэжэ дуулахадаа, баһал баясамаар даа.

Уншэрһэн үбгэд, хүгшэдтэ тусгаар байха байра байдал түхээржэ байһан тухайгаа Анна Николаевна Делбонова баясан мэдээсэнэ.

"Тиибэшые хойто зүгэй хизаарта адли байдалда ороходоо, бүхы эд бараанай, эдээ хоолой зүйлнүүд аяар 45 процент үнэтэйршөөд байна. Үхибүүдые Улаан-Үдэ хото нурахыень эльгээхэдэ, 90.000 түхэриг ганса харгыда гаргашалагдана. Үнэтэйшые хаа, эд бараан, тэрэ тоодо үхибүүдэй гутал, хубсаһан магазинуудта үнинэй харагданагүй.

Сентэбрийн 26-най үдэр почто Хурамхаанһаа Алла ерэнэ. Алла хууринай пенсионернүүдэй соведэй түрүүлэгшэ, үнинэй багша Очир Буданаевич Ринчиновүбгэд, хүгшэдэй дунда түрэл газетээ захюулха талаар ехэ хүдэлмэри ябуулаа.

Удын һүүлээр үдэшэ орой болотор Алла хууринай зон 23 хэһэг "Буряад үнэн" газетэ захижа, минии ханаа сэдхэлые аргагүй ехээр баясуулаа. Урмашуулашые. Эдэбхитэй захигшад, тэдэнэрэй ханамжанууд тухай дурдаха дуран хүрэнэ.

Цыдып Цыренович Майоров эвенк яһатан, Ленинградтай Герценэй нэрэмжэтэ пединститут дүүргэдэ, нютагтаа таһалгаряагүй багшаар ажаллаа, баян намтартай. Хэдэн арбаад жэлэй туршада соёлой байшанда уян нугархайгаар, гоёор, хүнгэхэнөөр хатарһан, үргэн арад зоной дунда эрдэм ухаанай баялыгы нэбтэрүүлһэн хүн. Мүнөөшые тэрэнэй хубүүд Андрей ба Евгений соёлой байшанда арадай театр, буряад оркестр

хүтэлбэрлэгшэдэй тоодо оролсоно. Хани нүхэрын Евдокия Гомбоевна уран гоё, найхан солгёо хоолойгоор нютагаархидаа нэгэтэ бэшэ баясуулан байха.

Цэбэг Ичигидеевич Хормонов механизатор, комбайнероор ажаллаа. Хормонов үндэр бүтээсэтэй ажалаараа алдар солодо хүртэжэ, "Россия хүдөө ажахын отличник", Задахин ВДНХ-да Москва ошоһон, таряа хуряалга дээрэ 10 дахин совхозой чемпион болоһон гэшэ. Харахада, набтаршаг аад, энезбхилһэн шарайтай, һонин зугаа дэлгэдэг, шамбай бээтэй, үнэр баян үхибүүдэй эсэгэ болоно.

Совхознай халан хандаржа, гараж МТМ хоёрые хараад, зүрхэмни үбдэнэ. Иимэ байдал бидэнэртэ асарһан президент Ельциндэ тон ехээр дураа гутаһанаа, олон баримтанууд дээрэхээ тодорхойлон хөөрэнэ. Ерэхэ хунгалтада Коммунист партиин түлөө дуугаа үгэхэб гэжэ сэхэ мэдүүлнэ.

Дамба Сандибаевич Аюшиев эгээл түрүүшын хүн нютаг соогоо "Буряад үнэн" газетэ захяа, - гэд почтальон Баярма Батуева мэдүүлнэ.

Дамба Аюшиев дээдэ гарай мэргэжэлтэй врач, Аллын больницые даагша. Найхан зан абаритай, номгон даруу зөөлэн хэлэтэй байһандаа тэрэ нютагтаа хүндэтэй хүнэй нэгэниинь болонхой.

Архитай тэмсэхэ асуудалыг Арадай Хурал ээлжээтэ сесси дээрээ харахаар, тусгаар хэмжээ ябуулгануудые баталан абахаар саг хүрэхэ ерээ, - гээд хүдөөгэй врач Дамба Аюшиев ехэ ханаата болонгөөр хөөрэнэ.

Зүб асуудал табина. Архи айл бүхэнэй үйлэ хэрэг дайрангүй гаранагүй. Аха дүү, хубүүд, басагад, аша гушанараа саашадаа архиин задагай хэрэгһээ аршалхын тула эхэ, эсэгэнэр, наһатайшуул миин нууха ёһогүй, эрид шангаар тэмсэхэ уяагатай. Энэ хэрэгтэ ламанар онсо үүргэ дүүргэхэ аргатай. Газетэнүүд, радио, телевидени элүүр энхэ ажабайдалай түлөө тэмсэнэгүй, бэшэнэгүй, хэлэнэгүй, харуулна, дамжуулнагүй.

Гомбо Эрхитуевич Догданов буряад ном худар үзэхэдөө бэрхэ байгаа. Мүнөөшые Бавасан Абидуевай "Самолёт" гэгэн поэмые сээжээр уншадаг, саг үргэлжэ "Буряад үнэн" газетэдэ томо томо статьянуудые бэшэжэ байдаг болонхой. Гомбо Эрхитуевичай хани нүхэр, үнинэй багша Елизавета Сынгеевна уулзахадаа, иигэжэ хэлээ: "Багшын ажада уран зохёолшодой бүтээнүүд тон хэрэгтэй. Уран зохёолшодой сэдхэл бодолые арюудхана. Түрэл хэлэнэй хэшээлнүүд дээрэ Буряад оронойнгоо зохёолшодой бүтээнүүдые шудалха тон шухала. Буряад уран үгын хүсөөр буряад хүнэй түхэл шарай, сэбэр сагаан сэдхэл тобойсо гаргагдана ха юм. Үхибүүд бага наһанһаа уран үгэ, уран зохёолдо дуратайгаар хурабал, түрэл хэлэмнай улгымаар хүгжэхэ. "Буряад үнэн" газетэ анхарал татамаар зохёолнуудые толилно. Тиибэшые манай республикын номой хэблэл уран зохёолшодой бүтээнүүдые ном болгожо гарганагүй".

Мүн энэ үдэшэ А. Э. Аюшиев, Р. С. Ангабаева, Ю. Ж. Рабжинов, А. Н. Санжиев, Ц. Р. Пулгенова, В. Х. Эрдыниева, А. Ж. Борбонов, Е. А. Болсобоев, З. Ц. Батуев, Э. Х. Ринчино, М. Ц. Цыбиктуров, Д. А. Галсанов, Г. Б. Цыремпилова, Е. Ц. Надмитова, А. У. Табралов, А. С. Бадмаев, Ц. К. Рабжинов, М. С. Дашиев, З. Д. Ухинова, Г. С. Цыбикова, Б. А. Арамжиев болон бусад 1996 оной түрүүшын хахад жэлэй "Буряад үнэн" газетээ захиһан байна. Газетэ захилгада оролсоһон Галина Баясхалановна, Очир Буданаевич октябрь һарада пенсие абахадаа, үшөө 30 үбгэд хүгшэд, нютагай бусад зон түрэл газетээ захижа гэжэ батаар найдуулаа хэн.

Октябрь харын 1-нэй мэдээгээр, олон бэшэ, дундуур зонтой Алла хууринда 45 хэһэг "Буряад үнэн" газетэ захигданхай байгаа хэн.

В. БАТОРОВ.

РОССИН НОНИНУУД

ЭЛИСТЭ. Хальмаг-Тангч Республикын Президентын болзорһоо урд хунгалтанууд дүүрэгтэжэ байна. Мүнөө байһан президент Кирсан Илюмжинов республикын толгойлогшын тушаалда дахинаа эбжүүлэгдээ. 1995 оной августын 14-дэ республикын хуули гаргалын суглаан президент Кирсан Илюмжиновэй этигэмжэтэ түлөөлгөнүүдые 2000-дахи он хүрэтэр нунааха тухай тогтоол

баталан абаа гэжэ хануулаа. Харин үглөөдэрынь, августын 15-да республикын Арадай Хуралай (парламентын) сесси дээрэ президент Кирсан Илюмжинов 1995 оной октябрийн 15-да республикын президентын болзорһоо урд хунгалтануудые үнгэргэхэ тухай мэдүүлгэтэйгээр арад зондоо хандаһан байна. "1993 оной апрель һарада хунгалтад намда пайдаал хадаа республикын президентээр

хунгаа гэжэ этигэнэб, гэбшые мүнөө хэдэхэн жэлэй үнгэрөөд байхада, арад зон гүнзэгы мэдэрэлтэйгээр, бодомжтойгоор толгойлогшоёо хунгаха ёһотой", - гэжэ К.Илюмжинов сэхэ мэдэрбэ. Хунгуулиин 239 часток нээгдэжэ, хунгалтанууд эмхи гурымтайгаар үнгэргэгдэжэ байна. Хунгалтада хабааһан бүхы хүнүүд Илюмжиновэй түлөө дуугаа үгэнэ. (ИТАР-ТАСС)

МОСКВА. Жэлэй эсэс болотор пенсн түлэхэ 8 триллион түхэриг (пенсн ехэ болсхо тухай Гүрэнэй Дүүмын шийдхэбэри хараада абан) олохые оролдохобди гэжэ Россия Федерациин Правительство мэдүүлэб. Бюджетһээ түлэгдэхэ үлжэлтэ түлбэринүүдые шуулга болгохын тула байгша оной гүрэнэй бюджет тухай шуулда зарим тэды захибаринуудые оруулха дээрэтэй гэжэ Виктор

Черномырдин Россия пенсионернүүдэй холбоной хүтэлбэри лэгшэдтэй уулзалгын үедэ хэлэһэн байна. Бюджетһээ пенснин түлбэри хаатуулагдахагүй, саг болзор соогоо түлэгдэдэг байха гэжэ правительство найдуулна. Хуурмаг соносхолнуудые хэжэ, зоной мунгэ татадаг фирмнүүдые хи нан шалгахы, хуулийн ёһоор шанга шийдхэбэринүүдые абаха хэрэгтэй.

ХУДАНАЙ САГААННАА (голһоо) урагшаа хүйтэн уһатай Сулхара горхоной эрье зубшаһаар, Хэлтэги, Бэлшэр зулаһаар ошоһон хүдөөгэй морин харгыгаар нютагаархидни Хэлгын станци ошодог, һая болотор тэрэ багай ородууд үбэлдөө ерэжэ, мяха шүлэ худалдажа абадаг гэшэ хэн. "Худанай мяхан—шэмэтэй"— энэ шэмээшгүүдэй үгэ.

Энэл харгын тэг дунда Шара-Жалга оршодог юм. Хаа газарһаа хүжэ ногоон ой модон халхабштай, аршаан булагта хүбшын сэбэр агаартай, шэмэтэ ногоотой үргэн нэмжээ сабшалантай үни хоолоһоо малша буряадай зүрхэ сэдхэлые татажал байһан нютаг даа.

Эндэ үндэр тахилгата Дуулга хадын урда бооридо сэбэрхэн дангинанар мэтэ оройдоо хүрэтэр гэшүүһегүй хүбшын салбуу нарһадай нуга доогуур алярхан ургаһан жэжэ сагдуулуудай, бургааһа шугын нэмэриде аятайханаар амжан, игабарид дулаанай элшэ шэнгээһэн фермэ байдаг хэн.

Хойто захаарнь бэхи нуури дээрэ хүдэр гараар барихан сэбэр хушалтатай үнеэдэй уужам салуу ута хашаа баруулжаа-зүүлжээ нэмжыхэ, тээ урдуурнь хашараг-буруунуудай дал баһал бата бэхеэр баригдаһан ха. Баруун урдань олон сонхотой тугалай байра. Досоонь ороходо, ялбагар сагаандаа—избосхоор жэгдээр будагдаһан, хэдэн пещэнтэй, нарай тугалнууд туд бүрээ таһалгатай, үбһэнэй бишыхан хобтотой, дуураа хохир дэбидхэртэй. Бэжэһэн тугалнууд ондоо, ехэ таһалга соо гүйлдэжэл байха даа.

Хэдэн газарта муу агаар хорохо гаруул соргоннууд байра дээгүүр бүри үндэртэ тэбхылдэн гоёор харагдаха. Эдэ байрануудай зүүн урда, холо бэшэ, малаа халаха, олон таһалгатай хуһамагууд, үбһэнэй ехэ хорёо. Сэхэ баруун тээн, ойн захада, хуушарантаһан байрын 6 гэр, залгажа барихан ород гүхэлтэй хоёр амбаар, хэдэн ябаган сарайнууд.

Зай, "ород" гэхэн үгэһөө һэжэг гараба гү? Зүб лэ даа. Гушаад оноор хамтарһан манай Тураасгайн багахан колхоз хэдыдээ иимэ бүхэриг барилга бүтээжэрхихэ һэм даа? Тайбары хэе. Гушаад онуудаар Сулхарын-Адагта сэрэгэй совхоз байһан гэдэг. Тэрэ энэ фермые баряа, симментал үүлтэрэй үнеэдые баруун тээһэй асараа. Эндэһээ гэгтэ нүүхэдээ, бүхы байра-байдалаа, малаа манай колхоздо орхёо.

Ш А Р А - Ж А Л Г Ы Н ФЕРМЭДЭ МАНАЙХИН 1940 оной намар оройшог нүүжэ ошоо хэн. Баһал богонихон тайлбари. Минии эсэгэ—Мүнхын Галдан—1938 ондо колхозой түрүүлэгшэ байһанаа хардуулаад, түрмэдэ ошоһон юм. Тиймэл саг байгаа. Харин мүнөө тэрэ сагые дурсахадаа, бүхы муугаа нэгэл хүн дээрэ ашадаг гэшэбди. Заншалта! Зүгөөр би ондоо бодолтойгшоб. Манай нютагуудаар болоһон үйлэ хэрэгүүд өөһэдһөөмнай болодог байгаал. "Нюдарганай хүбүүн зорюутын һаналаар хамтын малда хамуу тараагаа"— гэжэ нютагай хэдэн муушууд эсэгэмни хардууланги гэгшэ хэн.

Агуу хүсэтэ гүрэн түрье бии

болгоһон, гадаадын ба дотоодын дайсадые сүм усадхаһан, арад түмэндэ, илангаяа бага яһатанда ургалтын, хүгжэлтын үргэн харгы нээһэн, үни хада ондоо түрэлдэ түрэнэн һахалта баабайгаа эсэтэрээ муушалаад, олоһон олзомнай хэды майгшаб? Нүгэл шэбэл хал даа. Буддын шажаншые үхэнэн хүн тухай муу ама гарахагүй гэхэл байха. Гэн гэхээ, томо хорёошо нохойе дууряһан мэтээр манай угсаатан адли болодохо. "Сүлөө олободди"—гэлдээд, һайбар жороо табилдаһаар хаана, ямар эрьедэ тулажа тогтохоннай үшөө хэлсэтэйхэн лэ ха гэжэ

соогоо гүбэнэжэл ябаха даа.

Эдэ эхэнэрнүүдэй урдаа хараха хүниинь минии хойто эжы Аюшын Балма байгаа юм. Даруу, номгон зантай, олон үгэгүйшэг юм хэн. Бүхы фермын ажалай түлөө харюусахын хажуугаар, өөрөө бүлэг үнеэдтэй һааб даа. Хурдан хээрэ шарга-тэргэдээ оруулаад лэ, фермын али хэрэгээр иишэ-тиишээ гүйлгөөд лэ ерэхэ.

Хандамын хүбүүн Бабуугай Бүдэ-Ханда, Федосийн ехэ хүбүүд Ванька, Леонька—минии үетэн. Тийхэдэ 5-6 һаһа дүү Сэжэбмагай хүбүүн Жамбалай

Түлэг хүйтэн соогуур Сулхара һүнидөө "тус-няс" тээржэ, тошон халиха. Үдэрэй игаабари боломсоор зүүн урагшаа хоёр модоной газарта мал уһалалсахаа дахасалдахабди. Сарья харгыһаа хадуураад лэ, үнеэд ехэ саһан соогуур эрье руу тэгүүлхэ. Дахажа ябатаршни, нохой-халхай, саһан доро тошоной уһан... Гэдэргээ дэбхэржэ гарахаш.

Бээрэтэрээ уһалһан үнеэд сарья харгыгаар хушуурха. Хуһамагуудтаа дүтэлхэдөө, һайхан үбһэнэй хангал үнэрөөр ябадалаа ульгам болгохо даа. Матамал, дарагар эбэртэй, елэгэр сэбэр бэетэй, томо, дэлэнтэй үнеэнэй нахис-хотос гэхэн шуумар алхаса мүнөөшье нүдэндэмни байна. Ямар һайн үүлтэрэй үнеэд байгаа, ямар һайн харуунан доро тобирждог

жаргалтай" гэдэгтэл үбэлэ үдэһын утые хэрэглэн, эжы хаа-яахан хэн нэгэндээ сүтээр лэ, лампын гү, али түүүрэй гэрэл доро аарса, шүлээ уутан үгэ хүүр залгангаа хубсаһа хунараа хаджажа, ноһо ээрэ шүрбэлхэээ томожо хуужаад Бидэнэршые хажуулар дүүелдэхэбди. Иимэ үдэшнүү бидэнэр, үхибүүа, ехэ дуратайгша һэмди. Иигжэ хуухадаа, тэдэнэр эхэнэр хүн таби суур гэшые эдлэн, хам амарһан шэнги мэдэрэһэн абтадаг байжа болоо хал даа.

БУРИ НАЯХАН АДА АЛТАН нажарай нэгэ Шара-Жалгаа ошоо һэм. Үн холын ябаагүй хүн дүтэлэ ябахандаа, улаан зүрхэнэ сохидолой түргэдэжые адаглажэ хуугааб. Дуулга хадын боорёо гараад, голдо ороходо, аһа түрүүн эндэ ябаһанаа нүдэндэ харааб. Хүбшын зузаан саһа бүхы талые хушанхай, ой захаар сэн-бун болоһон Сулхара тээһэй сагаан жаб тооһоржо, фермын наадан хушуунда һуудаг Даша ахайхантанай пещэнтэй урда дээшээ хуунагтан, огторгойн руу шэнгэжэ байгаагша һэн.

Тээд... анхандаа ажабайдал бурьялжа байһан, харин мүн хооһон газарта ерээд байха, досоо жэгтэй хүйтэн, гунигта болошохо байбал! Худхалан хуймаанда эхи табиһан, холы бодолгүй Хрущев дарья хамагые хамтаруулжа томодхохо гэхэн үрэгтэ политикын дүн энэдаа. Эндэ сабшалан хаягдаһан байһа Ханааб-хаштаагаар ямары үерэй, һайрамай ямары хиналтагүй уһан хаа газар тогтожо, намаг-нахки дамжа Талхатын наада хоолой урдань дардам харгын байһа газарта моримни шабарта үл эмээлхээ бууха болодоо Юун гэхэбши?

Галаар соробхилан жэлнүүдгэ ажалла алдангүйн тэнсэжэ гараһан һаалһа мүнөө энэ мууемнай хараа юун гэхэ һааб? Үнэн мэдээшгегүйтнай дээрэ юм даа? "Агуу гүрэнэй түлөө, эзэнэрэй жаргалта ерээд" гэ лэ, һанаан тэгшэ энэ дэлэйи ябаһан лэ байхат. Иимэ ехэ үйлэдэһэн таанаднай һай түрэлдэ түрэнэн гэшээр маргангүйб.

Эдэ хэд бэ гэбэл: Аюшын Балма, Холхоева Ханда, Бадмацренова Сэжэ, Содномова Пэлжэ, Гуродармаева Сэжэ, Дианова Федосья, Борон Ади-Дари, Доржиева Табаа

Хүндэ сагай хүшэр ашан дийлдэнгүй
Хэн гэшэгүй мэндэ гараһантай гайхалтай.
Урданай һайхан дуунай худал алдангүй
Уран үгын сүбэрэг дээрэ зорюулаатай.
Хүнэй һанашаар була юумын болодогшай
Хайрата һайхан алдар нэрэтай
бултыен
Аглаг тэнгэрийн хизаарт майханда—хүндэ
Алтан үзэгүүдээр бэшэжэрхихэ һэм мүнхэлэн!
Николай ГАЛДАН

ШАРА-ЖАЛГА

би һэжэг түрэгшэб...

Хоёр жэл болоод, Ивалгаһаа бусахадаа, эсэгэмни тулама үбшэн ерээ хэн. Хойто зунинь, Худанай голдо зуһалаңда буугаад байтараа, үбшэниинь һүжэрөөд, жороо тэргэдээ һуулгаад лэ баруун хойшоо (больница) тээшэ эжымни гүйлгөөгшэ бэлэй. Арбаад хоноод бусахадаа, хубсаһыень лэ шэрэжэ ерээл даа.

Хэды хоноод байхада, ехэ дайн соробхилшоо. Ажабайдал эгсэ хубилжа, даагшын ажал эжымни ээм дээрээ ашаад лэ, тэрэ дүрбэн жэл соо унатараал ябажа гарасалдаһан даа, баарһамни!

АЯАР ХОЛЫН ҮНДЭРНӨӨ ТЭРЭ сагай үйлэ хэрэгүүдые һанахань мүнөө бэрхэтэй. Зүгөөр һаалишадай баатар ажал хоёр нүдөөрөө хараһан намда дурсан хэлэхэ үгэ бии. Юумэнэй удах, үнэ сэн халуусар һүрэгөө бодотоор ойлгогдодоггүй, имагтал үе сагай үнгэрһэн хойнол сэгнэгдэдэг байна. "Халагни-халаг!"—гэхээр агша даа. Юундэб гэхэдэ, тэрэ үе саг, хайрата һанагдаха хүнүүд үни хада ошон ошонхой. Мүнөө гансал аша эзэнэртэн, тэдэнэй хүүгэдтэ зорюулан, энэ бэшэг дээрэ һуубал гэшэ бээб.

Хандама абгай даруушаг зантай, ханяахадажа байгаад лэ, болохотойл үгэ дэлгээхэ. Дундууршаг бээтэй, маряагүйшг хэн. Харин Сэжэб хээтэй томо угтай, үндэр бээтэй, шуумар хүдэлсэтэй, шэнгэншг хоолойтой. Эхээ һажаһан Пэлжэд басаганиинь баһал адлирхуу зан абаритай ха.

Сэжэбма үндэр, гохигор бээтэй, аалиншаг хүдэлсэтэй, үсөөн үгэтэй. Ади-Дари түргэн даа, уйтан нүдээ шабхад гээд лэ, пашаганаса энеэхэ, үгэлхэ даа. Федосья набтархан, туранхай бээтэй, түргэн хүдэлсэтэй. Диановтан фермын баруун урдахи майла дээрэ һуудаг хэн. Дайнай урда үбэл гэрэй эзэн, ехэ гарай ангуушан гурбан хүйхэр нохойнуудые баридаг хэн. Иннокентий Дианов хоёр хандагайн түлөө 10 жэлээр ошоо юм. Тээд яахаб? Ажамидарха хэрэгтэй—хүүгэд олон. Тийгээд лэ Федосья һаалишан болоо. Наһажаал болоһон Табаадай абгай шадалай зэргээр али бүхы хэрэгтэ хам оролсохо. Аалихан үгэлхэ, эрхиее татажа, аман

Дондог, минии дүү Галданай Жэгмэд, Диановой Гоша, Гена—имэ хүйхэрнүүд Шара-Жалгын үржэлтэ хүрһэн дээрэ муу борьбоёо гэхэн зомди. Тиймэһээ Шара-Жалга бидэнэрэй сэдхэлдэ дүтөөр һанагдаха жэшээтэй, һанагдаагые.

МҮНӨӨ НАНАХАДАМНИ, ЯМАР дундаршагүй, хойноо гарташагүй ехэ ажал эхэнэрнүүдые үдэр гэхэшэлэн хүлээдэг байгаа! Нэгэ һаалишанда хорёод толгой үнеэд, арба гаран буруу байха бшуу даа. Малай үдэрэй адуулга, үнеэдээ һааха, һү болбосоруулжа, зөөхэй, тоһо, аарса, айраг, тараг, һүнэй архи нэрэхэ гэхэ мэтын ажал үдэр бүрийн. Тугалай харуунан ехэ, һү, зөөхэй, тоһоёо заводто тушааха. Үбһэ, хооломоёо өөһэдэ шэрэхэ. Ойдо түлээ унагааж, зандан хохюур гэртээ, тугалай байрада шэрүүлэн буулгаха. Сулхара горхонһоо мүлһээ асарха, гараараа түлээ тайраха. һүхэ, хюрөө барыжа, дал, хашаа, хорёогоо заһабарилха... Хабар болоходо, хохироо хуряаха, шэбхээе малтаха. Моридой зэр зэмсэг эрхэ бэшэ һэльбэхэ—морин Эрдэни эгээл һайн нүхэрын һэм шуу.

Гэрэй ажал дууһаха бэшэ: жэлэй дүрбэн уларилай хубсаһа оёхо, хадхаха, малай арһа элдэхэ, шүрбэлхэ томохо, ноһо ээрэжэ, оймһо, бээлэй оёхо. Зундаа, намартаа зуһалаңдаа үнеэдэ һаажархиһаар моридоо тэргэлээд лэ, шамдуу яража, үбһэндэ ошохо, үгышыё һаа, Жабарта, Тураасгайн-Хүнды, Могсохоной-Хүнды ошожо, таряанай боолто боохо... Сагай үнэтэйн аргагүй: лаб һуужа, эдэ барихашые, халта хэбтэжэ, нюргаяа тэниилгэхэшые аргань баарһадта байгаагүйл даа.

Бидэнэр эжынэртээ туһалаа боложо тулихабди. Баруун-хойно байһан манай гэртэ үдэшэндөө томо сепаратор хүүхэ. һү машиндалсаха гэшэ бидэнэрэй эгээл дуратай ажал ха. Юундэб гэхэдэ, эжынэрэй саашаа эрьелдэндэ зөөхэйн сорго доро амаяа тодожо үрдихэш. Үглөөнэй жабарай һүүлээр хуһамаг соогуур тэбэригшэдээ торон ябажа, үбһэ гараалсахаш, гэртээ, тугалай байрада түлээ таталсахаш.

байгааб?!

...Февралийн эхин—сагаан жабар. Үдэшэлэн эхэ хомууд седёлохо хоёроо барихаар ороходоо:

—Хатаажа хонохол даа. Үглөөгүүр табан шаргаар Талхата үбһэндэ ошохомай. Хуһан-Жалгашые ошохо байгаа, тээд малдаа нобшорһоор үрдихэгүй хабди,—гэбэ.

Нара гараһан хойно гурбан һамгад табан мори шаргаар урагшалаа. Үбэлэй үдэр богони—нараншые орохо дүтэлөө. Хүлээжэ ядаһан бидэнэрэй харгы руу шагаһаар байтар үдэһын жабар соо сарья харгыгаар хүндэ шаргын хахинаха элээр дуулдажа, Мушын Хушуунай саанаһаа гэгтэл ашаатай улаа бии болоо. Халуун сай уугаад, ороһотой шүлэ халбагадажа хуухадаа, эжы:

—Сэжэб мундуу—ехээр асалха. Ашаамнай хүндэ болоо. Хандамын шаргын гасуу һалантаа. Дээһээр торгожо ерээбди. Минии бастариг найдабаригүй болоо. Оройтон адабабди,—гэгшэ хэн.

Тийгээд лэ харанхыһаа урда гэжэ һамгад үнеэдэ һаахая гараа. Иигэжэл үндэр мэдэрэлэй үндэнэн дээрэ ажалдаа бүхы сэдхэлхээ хандажа ябаһандаа, тудажа ерэнэн харюусалгата үүргээ дүүргэжэл шадаһан зон лэ даа.

...Харгын зон моридоо таталуулангаа манайдал бууха, хонохошые. Районһоо, колхозһоо ябаһан ноёд-һайд, Хёлго, Жэбхээһэнэй ородууд даа. Нэгэ үдэшэ сэн-бун болоһон гурбан ородууд орожо ерээгшэ хэн. Хоёрын сэрэгэй хубсаһатай, яагар-талагар таба хүрэдэг буунуудтай. Хонобо. Үглөөгүүр сэбэр, үндэр ородын папирос зуугаад, хармаанаа һуулижа, нэгэ тэбхэр түмэр гаргаад, гэгтэ гал носоожо, тамхияа бааюулба.

Моридтоо мордожо, ябаһан хойнонь:

—Хоёр бодхуул-бандидууд станци дээрһээ моридые хулуугаад, дабаадабажа, наашаа гараа юм ха. Мүрөөрнь мүшхэжэ ябаһан зон гэшээлдаа,—гээ хэн эжы.

Харин намайе галаһаадаг тэрэ түмэрын ехэл гайхуулжа байгаа бэлэй. Хожомынь зажигалка болоогшо хэн.

"Тамын амитан—тамадаа

зонтой харилсадаг хэн гү?
 - Мангаа холо бэшэ Якуб байгаа. Чеченец хэн хаш гээд ханагшаб. Тэрэ уголовник хэн. Хэдэн хүниие алааб гээд үмэдшье гэнгүй хэлэхэ. Айхабтар хүсэтэй хүн хэн гэжэ ханагшаб. Яагаадшьеб Якуб Сталин хоёр нүхэсөө гээд эжы хөөрөгшэ хэн. Тиэхэдээ Сталиной юрэ бусын харуулан болоо.

- Сталиной хүбүүн гэхэн "нэрэ зэргэтнай" танда хэзээ туһалдаг болоо хэм?
 - Өөрүмнишье ойлгоогүйдэ энэ болоо. хургуулида хуража байгаа. Нэгэтэ Великий Устюг

намае Сталинтай уулзуулха хэдэлгэ гаргахан юм.

- Уулзаа гүт?
 - Үгы. Би өөрөө зэмэтэй байгаа. Урда үдэрын Хуушан талмай дээрэ үглөөгүүр бологор шахуу ажаллаад, гэртээ ошоод унташахан байгаа. Намда хонходо жо ядаа. Унтажа садаад, ажалдаа хонходоходомни, Поскрёбышев намае хураа хэн гэбэ. "Шагналши, шамае одоол бэдэрээбди даа. Маленков илангаяа. Нүхэр Сталин шамтай уулзахаяа ханахан байна. Мүнөө орой болошобо. Маршалнууд тэрэндэ оронхой. Удаан болохо. Бүтэхгүйн ха", - гэжэ тэрэмни

ажалладаг байхан Борис Сучков манай ядерна нюсанууды американецуудта нээжэ үгөө гээд тэдэнэр дуулгаба.

Одоол харанхалжа унашан алдаа хэм. Борис урбагша гээд этигээгүйб. Зүгөөр иигэжэ гэмнэгдээ хадань, ЦК-да ажалда ороходонь этигэнэб, хайн, үнэн хүн гэхэн тула би харюусаха баатай болохо байгаа. Борисе хүүдэн сагааруулаа хэн гээд гансата дурдаһуу.

- Юугээрээ Берин дура гутаан болонот?
 - Намае бэшэ, харин Ждановые Берия халгааха

Уншаа, дуулаа хэн гүт?

К. КУЗАКОВ - И. В. СТАЛИНАЙ ХУБҮҮН

К. Кузакв ажалынгаа талаар айхабтар түргэнөөр дуулаа. Партийна бэшэ дээдэ тургуулин багша байханаа, болоон жэл соо ВКП (б)-гэй ЦК-тай пропагандын управлениин начальнигай орлогшоор, тэрэл хургуулида кинематографийн министрэй нэгэдэхи орлогшоор ажаллажа байгаа. Энэ түргэн тургалтын нюуса эли хэн. Сольвычегодскодо сүлэлгэдэ байхан Иосиф Джугашвили хэсэ гэртэ байхан юм. Гадна Сталиной түрэлхид Константин Степановичые тургалтай гээд тоолодог байгаа... Тэрэн хэзэ гэрээнтэй хөөрэлдөөн байжа магад.

- Константин Степанович, Сталин танай эсэгэ гэжэ хэн түрүүн хэзээ дуулаа хэмтэ?
 - Би тон багахан байгаа. Сольвычегодскодо гэрхээмнай холо бэшэ оршодог нута дээрэ сүлэлгэдэ байгшад футболой ажаллажэ байгаа. Тиймэхээ би барахаяа ходо ошодог хэм. Тэрэнхөө тад ондоо түхэлтэй байханаа, би тийхэдэ ойлгодоггүй байгаа. Хаб хара гэртэй, кавказец шэнжэтэй байгаа бшууб. Зоной нам руу гайхангаар харахыень ходо адалагша хэм. Нэгэтэ сүлэлгэдэ байхан нэгэ хүн нам руу тон харалтайгаар хаража байба. Тэрэ намда дүтэлөөд, нэрьемни бураба. "Костя", - гээд харюусаба. "Ай, тийхэдээ Джугашвилиин хүбүүн ха юмши. Адмил байнаш", - гээгшэ хэм.

- Энэ үнэн гү гээд эхэхээ асуугаа хэн гүт?
 - Бүри хүүдэн иимэ асуудал байхан байхаб. Эхэмни шанга бари зантай, ехэ омог хүншье наа, айхабтар хайн, зөөлэн байхан юм. Бүхэл эхэнэр хэн. Намдуугаарнь тон бодомжо гэртэй байгаа. Эдэ бүгэдэ үнэн үнэн гү гээд асуухадамни, тийгэжэ харюусаа: "Ши минии түрүүнши. Харин ондоо юумэн тухай ондоо зонтой бүтээрэдэ".

- Тийгэбшье Сталин тухай хуушьеб хөөрэдэг байгаа гү?
 - Зарим юумэн тухай ханадаг, хурсадаг хэн. Партийна хурхэдээ Сталин холбоогоо гэртээхэ гэдэг байгаа. Тэрэндэнэ эжымни туһалдаг

хэн. Энэ юрын аргаар хэгдэдэг хэн. Эжымни хүршэнэртээ хэлсээд, тэдэнэй нэрэ дээрэ ерэхэн бэшэгүүдые Сталинда асараад үгэдэг байгаа. Эжы өөрөө эдэ бэшэгүүдые суглуулаад, Иосиф Виссарионовичто асаржа үгэдэг хэн.

Сталиной хэды дахин зугадахан тухайн ханадаггүйб. Балай шангаар харууналдаггүй байгаа бэшэ аал даа. Сүлэлгэдэ байгшад тийхэдэ бултадаа зугададаг хэн. Зүгөөр баряад, хөөргэнэ бусаахадань, Сталин манайдаа байхаяа бусадаг байгаа гээд ханагшаб. Нэгэтэ тэрэ зундаа зугадаба. Урдань зугадахан хоёр хүн Вычегда гаталжа ябатараа, уһандаа орожо хосороод байгаа. Тиймэхээ удаан саг соо Сталин тухай дуулдахагүйдэнэ, эжы ехэ гунийлаа.

- Танай бүлэ ехэ хэн гү?
 - Эжын түрүүшынэ үбгэнхөө үлэхэн гурбан ахатай, хоёр эгэшэтэй байгаа. Тэрэнэй үбгэн - Степан Михайлович минии түрэхэхөө хоёр жэлээр урид наһа барашахан юм. Харин намае, хуулиа бэшээр түрэнэн хүбүүе гэртэхимни, илангаяа эгшэнэрни ехээр эрхэлүүлдэг хэн. Эгээл ехэ эгшымни үбгэн жандарм байхан юм гэхэдэ, энеэдэтэй агша.

Эжымни тусхайтаар ажал хэдэггүй хэн. Гэр бүлэдөө бүхыгөө үгөө юм аабза. Үбгэнэйнгөө наһа барахада, тэрэ сүлэлгэдэ байгшадта нэгэ таһалгаяа үгэдэг болоо бэлэй. Хэды шэнээн мүнгэ түлэдэг байханаарнь балай хонирхоогүйб. "Мүнгэн тухай бү бодо. Хайшан гээд ажаһуугаабди, тийгээд саашадаашье байхабди", - гээд эжы хэлэгшэ хэн.

- Танай гэртэ Сталин яагаад бии болоһон байгаа хаб?
 - Эжы иигээд хөөрэдэг хэн. Нэгэтэ грузин ерээд, Давид (урдань байгша иимэ нэрэтэй хэн) эндэ байгаа гү гээд асуугаа ха. "Байгаа", - гээд эжы харюусаа. "Танайда байхаяа хандаарай гээ хэн", - гээд, тэрэ байдаг болоо. Энэл Иосиф Виссарионович байхан юм.

- Сүлэлгэдэ байхан ондоо

хотодо футбол наадахаяа ерээд байтарнай, комсомолой окружкомой секретарь Вася Слепухин дүтэлөөд, "хургуулияа дүүргээд, юу хэхээ байнаш?" - гэжэ асууба. Политэкономии шудалха ханаатай гэбэб. Вася институтда орохо путевко үгэхэб гээ хэн. Тийхэдээ Ленинградтай финансово-экономическа институтда эльгээгээ.

Хамтын байра соо ороод байтарни, энэл институтда хурадаг болоһон Вася Слепухин орожо ерээд, "Зай, Сталиной хүбүүн, эсэгшнэ урмашахань", - гээ хэн. Минии айдаһамни хүршэбэ. Муу юумэндэ орошоно аа гүб гэжэ ханаахдибаб. Зүгөөр ондоо юумэн балай болобогүй.

Институдаа дүүргээд, эндээ багшалхаяа үлөөгдөөб. Олон лекци уншадаг хэм. Удангүй партиин обкомой лекторнүүдэй бүлэгтэ ажалладаг болобо. Тийхэдэ партида үшөө ороодүй байгаа.

- Орохо ханаатай байгаад, орожо ядаа гүт?
 - Партида орохо ханаатай байхыемни, партиин зэргэнүүдые сэбэрлэлэн эхилжэ, шэнэ гэшүүдые абахаяа болёод байба. 1939 ондо партиин гэшүүн болооб. Тийгээд удангүй ВКП (б)-гэй ЦК-да ажалда абтаа хэм. Тийхэдэ Агитпромой хүтэлбэрлэгшэ А. А. Жданов байхан тула намае хэрэглэн, Сталинтай тон дүтэ болохо ханаатай байгаа хаш гэжэ ханагшаб. Инструктор болоод, "ВКП (б)-гэй хуряангы түүхэ" хэр шудалагданаб гэжэ нютагуудаар ябажа шалгадаг байгаа. Удангүй таһагай, удаань управлениин начальнигай орлогшо болооб.

- Танай хэн байхан тухай Жданов мэдэхэ байгаа гү?
 - Энэ ушар ехэ нюуса бэшэ байгаал. Мэдээ юм ааб даа.

- Ороной эгээл дээдын бусад хүтэлбэрлэгшэд танда хайшаагаар хандадаг хэн бэ?
 - Поскрёбышев ехэ хайнаар хандадаг хэн. Сталиной хубийн даабаринууды тэрэл намда дамжуулдаг байгаа. Нэгэ үедэ Маленков намда ондоохоноор хандана гээд ойлгогшо хэм. Тэрэ

дуулгаа хэн.

- Саашадаа Сталиниие хаража үзөө хэн гүт?
 - Нэгэтэ бэшэ хараханби. Дүтэһөөшье, холохоошье. Зүгөөр өөртөө намае бэшэ дуудаагүй. Интригануудай хэрэглэхэ зэбсэг болгохогүй гэхэн байгаа хаш гэжэ ханагшаб.

Тон дүтэһөө нэгэ ахин хараа хэм. ЦК-гай Эмхидхэлэй бюрогой заседани дээрэ тэрэнхээ холо бэшэ хуугааб. Управлениин начальнигай орлогшо хадаа заседани бүхэндэ байсагша хэм. Тэдэ заседанинуудай нэгэниинь к и н е м а т о г р а ф и и н а с у у д а л н у у д т а з о р ю у л а г д а б а . Эндэ гэгтэ Сталин орожо ерээ хэн.

Тэрэ юундэ кинодо тиймэ дуратай, тон ехэ анхарал хандуулдаг байхан юм гэжэ ехэл гайхадагби. Минии ханахада, бишыхан кинозал соогоо фильмууды хаража, оршолонтой харилсадаг байгаа хаш. Гансал дүтынгөө зонтой уулзадаг, хайшаашье ошодоггүй шахуу байгаа ха юм.

- Тэрэ хайшаа хүн байгаа?
 - Тэрэнэй гарнууд ухаан соомни үлөө. Хайшаадаа хонин, юрэ бусын. Эмхидхэлэй бюрогой заседани дээрэ тэрэ тон багаханууд хууданууд дээрэ юушьеб бэшээд абажал хуугаа хэн. Зүгөөр олонхи хуудануудаа шуу татаад хаяха юм. Нөөргэнэ суглуулхын аргагүй байхаар. Гансаардахан хүн. Дайсадаһашье, нүхэдһөөшье, юрын хүнэй ханал бодолнуудаашье хаагданхай...

- Константин Степанович, танай ялас гэмэ дээшээ гаралган Сталиной наһа бараханаа холо урид юундэ таһалдааб?
 - Таһалдаа. Зүгөөр дууһаа, дүүрээгүй. Хрущёв Брежнев хоёрой үедэ би хэблэлэй директор, Соёлой министрстын таһагай начальник, олон жэлнүүд соо Гостелерадиогой коллегийн гэшүүн байгаа. Харин тэрэ удаа Берин ябуула намда наад ушаруулан юм.

1947 он хэн. Үдэшэ орой болоһон хойно намае Жданов дуудаба. Андрей Александровичта ороходомни, Гүрэнэй аюулгүйн министр Абакумов хууба. ЦК-да минии орлогшоор

гэхэн байгаа. Ждановай "зэмэ" тухай мэдээ намае үгэхэ гээд тоолоһон байгаа ха. Сталин этигэхэ байгаа бшуу. Ямаршье документнүүд соо оруулагдаагүйшье хаань, Сучковые ЦК-да ажаллахыень Жданов зууршалхан, тэрэнэй гуйлтаар зууршалгын саархан дээрэ гараа би табиһан байгаа.

- Жданов хайшаагаар хандааб?
 - Сучковто огто хабаагүй мэтэ байгша хэн. Хүдэлмэрилэгшэдөө муугаар мэдэнбди гэжэ хэлэжэ хуухал даа...

- Танда мэдээ бү үгыш гэхэн гуйлтатайгаар хандаа хэн гү?
 - Юунэй тулада тийгэхэ хэм даа? Маанадые шагнажа байхадаа болохо нааб даа. Ждановые дурдаал хаамни, бидэнэр бултадаа тон ехэ урбалтада хабаадагшад болошохобди гээд тодоор ойлгожо байгаа хэм. Тийхэдэ маанадые хэншье аршалжа шадахагүй хэн.

Намае ЦК-да нэрэ хүндын сүүдэй урда табяад, хэримжээ алдаһанаймни түлөө партиһаа гаргаа, тушаалнуудһаамни буулгаа. Хүндэл байгаа. Зүгөөр лагерта хаагаа, буудажа алаагүйн болоо гээд лэ ябабаб. Берие арестовалһанай удаа намае партидамни дахинаа оруулаа. Партийна хиналтын комитедэй түрүүлэгшэ Шверник минии хубийн хэрэг харуулаа хэн. Нүхэдни гээд тоолодог олон зон нам тухай аймшагтай муухай юумэнүүдые бэшэнэн байгаа бэлэй...

- Тание Сталин абараа гү?
 - Тийгээ. "Атомна урбалта" тухай асуудал Политбюрогой үзэмжэдэ табихадаа, Берия намае арестовалха гээд эрилтэ табиһан байгаа. Түрмэ соо хэрэгтэй мэдэнүүд дороо гар табюулжа шадахаб гээд ханахан байжа болоо. Сталин абяадуугүй болоод, стол зубшан удаан ябуултаһанаа, гаһаяа аман сооһоо абаад, "Кузаковые арестовалха үндэнэн үгы гээд тоолоноб", - гэжэ хэлээ гээд хүүдэнэ Жданов хөөрөө бэлэй.

Евгений ЖИРНОВ хөөрэлдэбэ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: К. С. Кузакв эхэтээ болон хүбүүнтээ. ("АРГУМЕНТЫ И ФАКТЫ" һонинһоо абтаба).

унашахан, түгсэгтэнэ гал аһаһан байба.

Хушадороо байгаа наа, мүнөө амиды бэшэ байха байханаа ойлгоод, одоол зальбарбаб. Тэрэ худал түүдэбшэ носоогоод, бурхан лэ намае абархан байба ха. Наһанаймни эсэс ерээдүй ха юм гэжэ бодоод, саашаа ябаа хэм...

В. МИРОШНИКОВ. ("Антология загадочных случаев" һонинһоо абтаба).

Үнгэтэ юртэмсын нюсанууд

ХУБШЭ СООГУУР ЯБАТАРАА...

Минии хамганай бүлэ, Өөрүмни нүхэр хүбүүн Артём Пашков карта зохёогшодтой карта тайга соо хүдэлжэ байгаа. Тэрэндээ ходо ошодог, тэрэнэй танилсахан тула Өөрүмни хүн шэнги байдаг, тэрэндээ хэн. Энэ удаа үүрэй

толоноор бодобоб. Карта зохёогшод Байгалда шудхан ородог хадын Рели голый эхин руу ябан байгаа. Тэрэ хүрэтэр 25 модо тухай болохо хэм.

Хаданууд өөдэ гаража ябатарни, наран бүри тонгойбо. Үүлэнүүд гэгтэ тэнгэриие

хаагаад, шэб харанхы соо сахилганууд ялазаба, тэнгэри дуугарба. Тийгэхээр бороо адхаршаба. Би үндэр хуша доро хоргодоод, гуниглан зогсобоб.

Гэгтэ харан гэхэмни, нампаа хоёр зуугаад метрэй газарта гүүдэбшэ харагдаба.

Баярлаад, тэрэн тээшэ гүйбэб. Тийгэжэ ябатараа горожо унаад, нөөргөө бодоходомни, түүдэбшэ үгы болоһонон байба. Нюураа бүглөөд зогсоод гэхэнээ харахадамни, түүдэбшэмни арадамни харагдаба. Ошоходомни, үнөөхи хушамни сахилгаанда сохюулжа

Баярлаад, тэрэн тээшэ гүйбэб. Тийгэжэ ябатараа горожо унаад, нөөргөө бодоходомни, түүдэбшэ үгы болоһонон байба. Нюураа бүглөөд зогсоод гэхэнээ харахадамни, түүдэбшэмни арадамни харагдаба. Ошоходомни, үнөөхи хушамни сахилгаанда сохюулжа

АЛТАН НАМАРАЙ ҺАЙНДЭР

Загарай руу зурыһан харгын урда бэээр ниислэл шадарай Южный поселок оршодог. Эндэхи 15-дахи нургуулида "Алтан намарай һайндэр" үнгэргэгдэбэ. Класс бүхэн долоон хоногой туршада ээлжээлэн, алтан намарай хэшэг эдээ дэлгээжэ, яармаг үнгэргөө. Газарай эдээгээр, ой модоной хэшэгээр бэлдэһэн амтатай эдээн табак, набша намаа, шэнгэрүүһэ, модоной холтоһо, үйһэ гэхэ мэтыг хэрэглэн, урлаһан зүйлнүүдээ хүүгэд дурдахаа. Класс бүхэн ехэ оролдоо, түрэлхидшые хамһалсаа.

1-дэхи классай хүбүүд, басагад, Вера Александровна багшатааа нургууличингаа хажуудахи ой соо ошоожо, зугаа наада хэбэ. Наратай дулаан үдэр намарай ой соо ямар гоё гээшэбэ?!

- Намар гээшэмнай жэлэй гайхалтай һонин хаһань юм. Бүхэди зундаа сэсэглэжэ, хүхэржэ, ногооржо байһан оймнай зэнхыжэ хэйлээ. Шагныг даа, шарлаһан набшаһанууд хайратайгаар хүл доогуурнай һаршаганана, һэбшээ һалхинда

үлээлгэн, иишэ тишээ туугдана... Харана гүт, ямар модод шарлан, улайран байнаб? - гэжэ багшынгаа асуухада, хүүгэд дарья табилдан, "хуһан", "уляһан", "долоогоно" гэжэ байгаад нэрлэнэ.

Үнгэтэ намар, алтан һайхан хаһа тухай хүүгэд Саша Савельев, Слава Сабсаев, Дима Цыренов болон бусад шүлэгүүдые үрдилдэжэ байгаад уншаба.

**Ульгам мориин хүллэһэн
Алтан тэргэтэй намарнай
Ой соогуур, тала хээрээр
Омог дорюун басагандал,
Элдэб үнгэ сасажархиба...**

Удаань хүүгэд багуудыг үмдэжэ, "Репка" гэхэн онтохониие зүжэглэн харуулба. Эндэ байлсаһан хэдэн түрэлхид хүүгэдэйнгээ наадые дэмжэн, халуунаар альга ташаба.

Хүүгэд элдэб таабаринуудыг таажа мүрысэбэ. Дуу дуулаһан, таабари һайн мэдэһэн хүбүүд,

басагад амтатай бэлэгүүдые абаба. Намарай үеһэ ан амитад, шубуу шонхор ямар байдалтайб, ямар үбэлдөө бэлдэнэб гэжэ багшань һонирхолтойгоор хөөрөжэ үгэбэ.

Тарьян хадагдаа, тужанууд нюсэгэн.

Тальян уһанһаа шинг манан.

Мөөр мэтээр хадын саагуур

Мухарин ороо нулахан наран...

Алтан намар нурагшадта ехэ хэшэг асарһан байжа, аяга амһарта хангиржа, амтатай эдээн дэлгээгдэбэ. Хээрэ сай бусалгаад, түүдэ дүхэриглэн нуужа, асарһан эдээгээ хубаалдан бултанай эбтэйхэнээр эдээлхэдэ, ямар амтатай гээшэбэ?!

Баян намарай хэшэгһээ хүртэжэ, магтан үдэшэһэн багашуул буурал үбэлөө хүлээн үмдэһотой. Хүлээхэ сагыше багахан үлөө даа...

Т. Сэмбялова

ЭРТЭ УРДЫМНАЙ ОЖУН БЭЛИГЭЙ ДЭЭЖЭНЭЭ

Ринчин НОМТОВ

АРШААНАЙ ДУҢАЛ

СУУТА ЗОХЁОЛОЙ НАМАРАНАА

Эртэ урда саһаа Энэдхэгэй, һүүлээрнь Түбэдэй болон Монголоой дайда хизаарта ажаһуудаг зоной дунда богонихон аад, тодо гүнзэги удхатай онтохонууд удха шэнжээрээ өөрсэ ёһоор согсологдон, үргэнөөр дэлгэрһэн түүхэтэй.

Тэдэнэй дунда "Арадые тэжээхэ дуһал", "Субашид", "Сагаан линхуа сэсэгэй баглаа" гэхэн согсолборинууд онсо нуури эзэлнэ. Эдэ номууд хүнэй сэдхэл юутээрээ татанаб гэхэдэ, нургаал заабаритай дүрбэн мүртэй шүлэгүүдһээ бүридэжэ, тэдэнэй удхыг тус-тусань тайлбарилһан, үргэн арад зоной дунда дэлгэрһэн тодо хурса удхатай багахан онтохонуудыг хабсарһан байха юм.

Бурядад эрдэмтэ лама Ринчин Номтын 1868 ондо Сүүгэлэй даһада "Арадые тэжээхэ аршаанай дуһал хэмээгдэхэ ёһотой шастир оршобой" гэхэн дүрбэн мүртэй нургаалай 90 шүлэг согсолон бэлдэжэ, хуушан монгол бэшэгээр барлуулһан юм.

Эдэ шүлэгүүдые эртэ урда сагай Энэдхэгэй бэлиг түгэдэр гүн ухаата Нагарджуна зохиһон гэжэ эрдэмтэд тухайлна. Анхандаа

эдэ шүлэгүүдые Энэдхэгэй бандида Шилендрибодхи, Түбэдэй оршуулагша Сиденде түбэд хэлэндэ оруулһан намгартай. Тэрэнэ Данжуурай 123-дахи ботида оронхой.

Буряад арадта Энэдхэгэй, Түбэдэй, Монголоой уран зохиёолой дээжыг хүргэхын тула Ринчин Номтын зондо ойлгосотой, тодо хурса удхатай бүтээлнүүдые шэлэжэ, юрэ хөөрөөнэй хэлэндэ оруулан, гэгээрэлэй ехэ хүдэлмэри ябуулаа. Дурдагдагша энэ зохиёол тэрэнэй зохиёохы ажалай титим гэжэ эрдэмтэд тоолодог байха юм.

Суута энэ зохиёолой түрүүшын хоёр бүлэгийг буряад бэшэгтэ оруулжа, 1990 ондо "Байгал" журналай 6-дахи дугаарта хэблүүлэ хэмди. Мүнөө "Аршаанай дуһалай" гурбадахи, дүрбэдэхи бүлэгүүдые "Буряад үнэн" һониной уншагшадай һонорто дурдаханабди.

**Г. ОЧИРОВА,
М. БАТОИН.**

ГУРБАДАХИ БҮЛЭГ

Ном буян үйлэдэхые 33 шүлэгээр үзүүлэхэмнай.

45.

**Үйлын үрээр мунхарһан
зарим балай арадай
Үнэн номой удхыг ойлгожо
бисалгангүй,
Үргэлжэ муу ябадалдаа
бахархан баясадагынь
Үнгэтэ шулууе зэндэмни
гэжэ тэнэгүүдэй
асарһан мэтэл.
46.
Хэтэрмэ муу хубитай зарим
тэнэгүүдэй
Хэзээ үгэхээ, хожомоо
юунэй болохые
мартаад,
Хэрэггүй олон үйлэдэ
дашууран,
дэмы оролдохонь
Хэрээги шолмосой, алба
альбанда
нэрбүүлһэндэ адлил.**

Зэндэмни абахаяа далай хүрэтэр ошоһон хэдэн наймаашад эрдэниие бусад шулуунһаа илгаруулжа шадахагүй тула: "Энэ шулуун хүнгэн шэгнүүртэй, үнгэ муутай. Энэ нүгөөдэнь хүндэ, үнгөөр һайхан", - гэдэн шэлэдэг байба. Тиигэжэ тэдэнэр зэндэмниһээ тад ондоо шулуунуудыг асаржа эдүүрдэг хэн ха.

Үнгөөрөө нула дээрэһээ эрдэниие ахир гэхэн ойлгосо огтолон буруу удхатай. Үнгөөрөө хурса хадаа эрдэм

бэлигтэй гэхэн бодол мүн лэ буруу ойлгосо болоно. Зэндэмни үнгөөр тодо бэшэ, хүнгэхэншые шанартай байжа болохо.

Баян зөөритэй шүүльһы сэсэн, эдээр үсөөнтэн мохоо молхи ухаатай гэжэ илгаруулан, номдо нургаха, мэргэжэл үгэхэ, хүнүүдэй мэдэсыг дээшлүүлхэ, бэшэшые хэрэгийг эрхилдэг байбал, энэ үлгэрэй наймаашад мэтээр эндүүржэ болохо тула, зургаан барамидай (парамитын) үнэ үрые тус тустань анхаран шудалжа, хамагыг үнэнөөр ойлгохо шухала гээ бэлэй.

Тэрэшэлэн эд суглуулбал, үгэлыгын түгэсэхэдэ, харин шагшаабад сахибал, амар заяанай тэнгэри хүнэй бэе олохо, тэрэнэй хүлисэнги үрэ үнгэ һайханаар улам бадаржа, арад зон эблэрэн сугларха, даяан болон бэлигтэй үрэгурбан аймаг һабын дэмбэрэлтэ удхаар мунхаралгүй анхарагдан абтаха болохо. Тиигэжэ хэшээнги анхарал түгэс сэдхэл мандаха гээ бэлэй.

Номой удхын үнэн зүбые танихагүй аад, шажан шүтөөнэй гүн гүнзэги дэлбэлээгүй номнолые дэмжэлтэгүй. Үгүүлэгшын үгын удхыг ойлгохогүй, бэлгэ шанарыг мэдэхэгүй аад, тэрэниие муушалха гээшэ гүйһэн гүрөөһые балай һохорой номоор харбанһантай жэшээлмээр.

Ерээдүй хожомой сагта хүндэ үйлын үри болбосордог гэжэ номнодогой ёһоор, боди мүрэй дээдэ номыг үйлэдэхэ бурхан шүтөөнэй (бодгали) юртэмсын найман номой тодорхой хурса үнгыг бууруулан, нисваанисай ехэ хүсэлэлгүйгөөр үйлэдэдэггүй, баһамжалһан, хара нүгэл үргэлһэн - тиймэ санаартанда хүгэдэн, энэ наһанай дашууралгада дурлагшад тэнэг гэхэн удхатай бэлэй.

Тобшолбол, гансал өөрынгөө ашад дээдэ номыг үйлэдэжэ, бодгали нэрэ зэргэдэ хүртэхэ ба олзо хуряаха, эд зөөри нөөсэлхыг эрмэлзэгшэ хүн үнгэ зүһээ алдажа, олондо хүндээ буураха. Юртэмсэдэ шунаһан сэдхэл ханаан, алдар соло, зөөри хогшол энэ наһанай жаргал гэжэ ойлгожо ябаһан тула баян үнгэтэй шэнги үзэгдэдэг болобошые, дээрэлхүү омог болон нисваанисай бэшэшые хорондо нэрбүүлжэ, гоё һайхан алтан мүнгэн, шүрэ номин гэхэ мэтын шэмэглэлтэй хубсаһа үмдэбэшые, тэрэ хүн зоболоной далайһаа зайсахагүй. Буруу ёһоор номножо ябагшадай муу үйлыг ойлгонгүй, хобдог шуналтаниие абарал түшэг болгогшод тэнэгһээ тэнэг тэдэниие тэбшэхэ хэрэгтэй бэлэй.

47.

**Эхэнэрнүүдэй үзэсхэлэн гоё
бээдэ эршүүл.**

**Энэлэн байһан хүсэлээр
дурлаа бол,
Эсэстээ сэдхэлээ
доройгуулжа зүдэрдэгшын
Эрбээхэйн зулын галда
шатаһантай адли
48.**

**Морин, үхэр гэхэ мэтэ
адагуусадые
Мундашагүй эдлэл зөөри
болгон суглуулдаг
Мухар хүсэлтэй гэдээхэн
хүнүүд
Мунхаг зүүдэндээ эрдэни
олоод һэришһэндэл.**

Эртэ урда сагта зөөридэ шунахай хүсэлтэй болодог нэгэ хүн хэлэбэ: "Эд хогшол хээдээшые үнэн. Энэ үнэн эльбэ шэдиин албан бэшэ". Эдэ үгэнүүдыень худалдаа наймаанай газарта сугларһан бүлэг зоной дунда байһан эльбэшэн дуулажархиба ха.

Тэрэ эльбэшэн эльбын мори эндэ асаржа, наймаанда табяад, мүнөөхи хүндэ худалдажа абахыень дуралдаба. "Худалдажа абахында урда энэниешни унажа үзэхэмни", - гэбэ тэрэ. Эльбын мори унаад тэрэ хүнэй ябатар, амаа булагагаад, айхабтар хурдаар гүйжэ, хэдэн хада уулын оройгоор дүүлн харайба, гол мүрэнүүдыг харайһаар, далайн эрьедэ эрбэбэ. Тиин амаа тагуулангүй, далай руу орожынь тэндэ мүнөөхи хүн ниорганһаань унажа үрдибэ.

Тэрэ хүнэй хүлдээрээ бодоод, гайхаһаар байтарнь, гуа һайхан

эхэнэр хажуудань бии болоод "Ши хаанаһаа ербэш?" - гэжэ асууба. "Би хаанаһаа ербэш зүгөөшые мэдэнэгүйб. Унаһан моримни иишэмни абажа ербэшэбэ", - гэбэ тэрэхүн. Эхэнэр хэлэбэ: "Энэ орондо юрын хүн амитан үгы бэлэй. Ши бидэ хоёр эрэ эмэ боложо нууя".

Тиигээд эхэнэр тэрэ хүнэйг гэртээ абаашаба. Тэдэ хоёр тэр бүлэ боложо, дүрбэн жэл соо эдлэл түгэс ажаһууба, хоёр басага, хоёр хүбүү түрбэ. Тийһээр байтарнь, гурбан наһатай хүбүүниинь эрьедэ наадажа ябатараа, уһанда ороод үхэшэбэ. Уданшыггүй эхэнэр үхиниинь дүү басагага тэбээр ябатараа, уһа руу унажа хоюулан шэнгэшэбэ. Буряад үхибүүдээ алдаһан эхэнэр сэдхэлэй үбшэндэ нэрбүүлжэ эрьээр уйлажа ябаһаар, уһа руу гэнтэ харайн ороод үхэшэбэ. Тэрэ хүн һая түрэнэн няан хүбүүтээ абаад, голой эрьедэ сэдхэлээ хүмэрюулан сүхэржэ һуугаад, ехээр уйлаба.

Тиигэһээр хажуудань сугларһан хүнүүдэй дундаһан нэгэ үбгэн гараад: "Ши унтаһан дууһан аад, юундэ иигэжэ уйлажа һуунаш?" - гэжэ асуунь мүрөөнь татажа һэрюулхэ тэрэ хүн соһон, хүлдээрээ һуу харайн бодоод, дэмы дэми гайхан байжа, үзэһэн хамта хөөрөжэ оробо.

Тэрэ хүн гэнтэ унтаһан ондоо ямаршые эльбэшэни тэрэнэй морин гэхэмэтэ бутарһан үзөөһөөрөө үзөөһөөрөө һүүдэрэйнгээ дүрбэн хурга зарим ошоторнь, аяар дүрбэн жэл хугасаа соо болоһон шэнги үгэ хэрэг зүүдэндээ үзөө бэлэй. Энэнь эльбэшин шэди гү, аа зүүдэнэй эндүүрэлгү гэжэ хүн хэлсэн гайхалдаба.

Эндэ байгша үбгэн хажуудахи зонтоёо эр юртэмсын хамаг юмэн эльбэ мэтэ гэжэ мэдэхэ болобо. Энэ наһандаа хүн эд зөөри хэдэшиг ехээр суглуулбашые, ашаһан эзэрхэлгүй орхёод үхэһэн ошодог. Тиймэл ушарһаа эр наһанай эд, малгэхэ мэтэшэни зүүдэлээд, хойто наһандаа һэришһэндэл адли огтло хэрэггүй. Тиймэһээ зөөри хогшолдо шунаһангүй, буян үгэһэн гэхэн удха энэ бэлэй.

(Үргэлжэлэһын хожом гараха).

Буряадай уран зохёолшодой шэнэ бүтээлнүүднээ

Хорёод гаран жэлэй саана энэ романай гаргагдаха болоходо, дээгүүр, доогуур ехэхэн шууян болоо, хуби заяаень олон зон шийдхэхэ гэжэ оролдоо гээд дуудагша хэн. Цэрэн Галанов "Хун шубуун" гэжэ романаа бэшэжэ дүүргээд, олон уншагшадтаа уулзаха байһандаа баясан, энэ бүтээлээ нүхэд уран зохёолшодойнгоо анхаралда табья юм аабза. Тээд эсэсэй шийдхэбэри партиин обкомдо абтадаг байһан хадань зохёолшодой ханамжа балай тоогдоогүй. Тиигэжэ бүхэли хэлэгүүд роман сооһоо абхуулан, хянагдаһан байгаа. Зүгөөр уншагшадаа оложо, тэрэ үеын литературада, мүнөөшье удха шанараа алдаагүй хайн зохёол болоһон байха.

Цэрэн Галанов 1932 ондо Хэжэнгын аймагай Ушхайта нотагта түрэнэн юм гээд хануулая, хургуулида һуража байхаһаа зохёолнуудые бэшэжэ захалаад, мүнөө болотороо дүн хамта гүшаад ном гаргууланхай, манай буряад прозын аха зах аэрхим зохёолшодой нэгэн болонхой. Буряад Республикын Гүрэнэй шанда хүртэнхэй. Хүндэлэлэй орденээр шагнагданхай, Россин Федерациин соёлой габьяата хүдэлмэриэлгын нэрэ зэргэ абанхай ябана. Саашадаашье ажал ябуулагая абьяас бэлиг ехэтэйгээр эрхилжэ ябаг лэ гээд үрээжэ байнабди.

АВТОРАЙ ҮГЭ

Миний "Хун шубуун" гэжэ романай түрүүшын ном тэбхэр хорин жэлэй саана гараһан юм. Тэрэ саһаа хойшо айхабтар ехэ хубилалтанууд болобо. Гал дүлэн соогуур тогтоһон Зүблэлтэ засагаашье мүнөө буруушаадаг болобо. Гэбэшье хүн түрэлтэнэй түүхэдэ, илангаяа манай буряад арадай хүгжэлтэдэ Октябрийн хубисхалай аша үрэ айхабтар ехэ гэжэ би ханадагби.

Би энэ роман соогоо хорёод оной хүшэр хүндые алишье тээһэнь, муу, хайниень нюунгүй, эрхэ сүлөөтэй хүгжэлтын займарше үе сагта бэлэн харгыгаар ерэдэггүйе харуулха гэжэ оролдоһон байнаб. 1975 ондо энэ номоймни хэблэлээ гарахань баһал хүндэ хэн. Түбэй талаһаа хиналта ехэ, хорёод оной шухала олон материалнууд хаалгатай, үзэхэнь

хорюултай байгаа. Тиимэһээ номни олон тээһээ хэсэгдэһэн, зурагдаһан, зарим хэлэгүүдын алдуу эндүүтэйшье, олон тээһээ дутуугтайшье гараһан байгаа. Мүнөө хоёрдохин ном дээрээ хүдэлхэдөө, энэ алдуу эндүүндээ заһаха, зарим хасагдаһан бүлэгүүдын дахин оруулха гэжэ шийдэһэн байнаб. Илангаяа Буряадай гайхамшагта революционер Элбэг-Доржо Ринчино тухай бүлэгүүдэй тиихэдэ роман соо

ороогүй үлэшэһэний харамтай хэн. Мүн Сандан лама тухай гансал нэгэ арсадаатай тальень үлөөгөөд, үзэл сурталынь, хүн бэиень тайлбарилһан зүйлнүүд хуу хаһагдажа хаягдаһан юм. Мүнөө эдэ бүгэдэнь дахин бодхоожо, үшөө шэнэ бүлэгүүдые нэмэжэ бэшэһэн байгаа. Элбэг-Доржо Ринчиногой Лениндэ ороһоной хойно буряад-монгол болон хальмагуудта эгээ түрүүн автономии олгохо тухай тогтоол абтаһаар энэ номни дүүргэгдэхэ ёһотой юм.

Цэрэн Галанов Хун шубуун Романай хоёрдохин номһоо хэлһэе

Удһын боро хараанаар үдэнэр энэ Боржогор-Толгойн үдэрһөө доошоо голдо буужа байһаа, Вандан Тумуров нэгэ үдэн хабшууда Гавриил Мисьяревой урда урдаһаа үдэлдэһэн алдаба. Ардаа буунуудай замагуудай үдэр-үгэдэнь, Вандан үрдижэ үдэр үргөөд: Манайхид! Буудажа болохогүй! - гэн хашхаржа үдэбди. Тиихэдэнь хэдэн тээһэнь буунуудай, шулуунуудай хайһаа Галдан, Степан, Надя, алтан болон үшөө хэдэн үдүүд гаража ерэбэ. - Амгалан! - гэжэ Вандан хамтаа мартаад, шангаар дахин үдэрөөд, залуу басагые ошоод эрхиршэн алдаба. Харин Амгалан Ванданиие ширмсаараа, юндэһиёб саашаа үдэлдээд, буруу харашаба. Залуу басаганай шарай гэнтэ талай носоһондол шад улаан боложо, тэрэ нюураа хүнэй үдэһиёб халхалха, хэхэ газараа олохо ядаба. Нүүлэй хэдэн хойгогто шулуун шэнги болоһон зүрхэниинь мүнөө түрүүшынхнээ амаараа гарахаяа байһандал шангаар лугшажа байба. Вандан энэниинь үдэлдөггүй. "Намтай хөөрэдэхэ үдэгүй. Энэ басаганда миний шархан тодхор ехэ!" - гэжэ тэрэ үдэбди. Тээд талын басаганай уран үдэр нүдэндэ харагдадаггүй, үдэрэдэ шара шубуунай үдэрдагтал, эшэмхэй, нюуса юм гэжэ тэрэ хаанаһаа мэдэхэ бэлэй байба. Мүнөө энэ Ванданиие үдэрдэ утгажа байһан үдэрһын үсэгдэдэр үдэшэ үдэрһын Уваровай Ламбагайн түрэнэй газар зоние хайра гэмтүй буудажэ эхилхэдэнь, үдэрһын буудалдажа ороһон байгаа. Тэдэнгэрэй иигэжэ үдэр үгөөгүй хаань, Уваровай үдэрүүд бүришье олон хүнүүдые үрөөжэ хэн. Нүүдэнь Жамбал Амгаланниие үрөөжэ, тэдэ хасагуудта үдэрһын шэрэжэ асараад, үдэрһын буудалһан хүнүүдэй али үдэрүүд тэрэһэн тухай тэдэндэ үгэжэ үгэбэ. Эвэл үдэ Гаврил, Степан, Вандан, Надя дүрбэн тэрэ үдэрүүдта довтолжо, нэгэ үдэргэй Амгаланниие морин үдэрүүд хүндэ хэбтэлүүдэд үдэрһаниие Гавриил мориинь үдэрүүд унагаагаад, Галдан Надя үдэр Амгаланниие эмээд

дээрэһэнь ходор татажа, мэдээгээ алдажархиһан басагые өөһэдэнь нэгэ мориндо баһа хүндэлүүлэн хэбтүүлжэ, энэ наашаа Ванданай хойноһоо түрүүн хэлсэһэн газар тээшээ гүйлдэһэн байгаа. Вандантай сугтаа ябаһан Галданай багын нүхэр Булад мүнөө Владивосток хургуулида ошохоһоонь хойшо хэдэн жил Галданиие хараагүй аад, мүнөө тон баярлажа, хамтаһаа түрүүн гүйжэ ошоод, тэрэнэй гартань аһаба. - Үү, Галдан гэшээ гүш? Иигэжэ ой соо шамтай уулзахаб гэжэ ханаагүйлби. Владивостоктоо хураһан заңдаа юм гэжэ ханагшалаби, - гэбэ. - хургуулия бишни хаянхайб, - гэбэ Галдан. - Тээд мүнөөшни гайхалха юумэн үгы. Хуу эрьелдээ, үрбэлдээ. Баруунхан сүмбэртэ ургадаг Багма занган модоной Баглайран ургаһан набшаһаниинь Бадан Жалсанай хэлбэритэй. Балгадай дунда хүндэтэй Байшангай эрдэмтэ Галданай Баталан шудалһан хургуулинь Байгалхан далайһаа хэмжээтэй, - гэжэ шам тухайгаа дуулалдадаг бэлэйбди. Тиигээд үшөө шамайгаа далан шубуу шонхорой, амитадай хэлэнүүдые, арбан ондоо яһатанай номуудые шудалжа байна гэлсэхэ, - гэбэ Булад. - Юун тиимэ юумэн байха нэм даа... Бодото үндэр Шэлэнтэмнай Бударан уулын хэлбэритэй. Боди модон дэлгэржэ, Бурханай сэнгын маягтай лэ. Бударан дуһалагша бороонинь Бурханай адистай аршаан юм. Буряадтам тогтоһон Соёмбомнай Богдо Зонховын найшалаа юм. Бултадаа маниагаа адислагша Бурханай гашагтай ламхайгаа Бодото шүтэһэн хүниинь Боди болохын дүндэтэй, - гэжэ баһадуулалдадаг байгаа. Нээрээшье, юумэн ехэ жэгтэй байна даа. Мүнөө шэнэ саг, шэнэ дуу зохёохо байха, - гэбэ Галдан

- Баһа тиигээд эрьехэ наран гэжэ байдаг юм даа. Энээн тухай хожом. Мүнөө энээгээр, Булад, яахамнай... Зай, эхэ, эсэгэшни хэр бэ? Буладай нюур мүнөө гансата барагад гэжэ, тэрэ эхэ, эсэгэтээ Монгол зөөхэ гэжэ ябатараа, Эндид мурэнэй тэгэндэ тэдэнэрэйнгээ тэргэ моритоёо яажа шэнгэшэһэн тухай Галдан хөөрөбэ. - Бидэ Владивостоктоо буугтаа, танайда хүрээжэ хоноо һэмди. Эсэгэтэйшни яһала хөөрөлдөө һэм. Монгол зөөхэ аад, шамайгаал хүлээжэ байнаб гэжэ хэн. Иимэл юумэн болошобо ха юм даа, юунышье гэлэн хайратай юм, - гэжэ Галдан Буладаые юугээршье һамааруулха аргаяа оложо ядаба. - Хайшан гэхэб! Мүнөөшье хүн бүхэнтэй иимэ тодхор болоно... Шиний абые баһа яабаб? Ламбагайн Хүрээндэ хүн эсэгэдэшни хоро уулгаа гэжэ үсэгэдээр баһа юун хөөрөөн гараа хэн бэ? Худал гү? Эсэгэтээ уулзаа гүш? - гэжэ Булад Галданһаа тондүүгээр асууба. - Үгы. Би эсэгэтээ Владивостоктоо ерэнээршье уулзаагүйб. Уулзаха аргамни олдоогүй. Хорлогон тухайшни худалаар хэлсэжэ болоо. - Зүб даа, нээрээшье худалаар хэлсэжэ болоо. - Тээд галгүй газарһаа угаан гарахагүй. Үсэгэдээр эсэгэмни хаанашье харагдаагүй. Ламбагайн Хүрээ соошье, нүүдэнь тэндэ байһан Балгадай ноёдые барянда абаад, тэргэнүүдтэ һуулгахаданшье, абамни баһа харагдаагүй. - Баяндайн Доржол Хүрээндэ эсэгэдэшни хоро уулгаһан тухай хэлэнэ гэлсэнэ хэн. Өөрөөшье эсэгэдэшни гараа хүрээжэрхөөд, ондоо хүндэ тохожо байхадаа болохо хүн. Баһа зариман хасагуудшье толгойнь сабшажархёо юм гэлсэнэ. Юрэдөө, мэдэхын аргагүй. Хаан ламбагайн хүрээндэш мүнөө элдэһэн юумэн болоно хаш. - Булад, шимнай мүнөө яагаа ондоогоор дуугарнаш? Хаан ламада шүтэхээ, этигэхээ болёо гүш? Нүгэлтэй юумэ хэлэнэ бэшэ гүш? - гэбэ Галдан. - Үгы, энэндэ ямаршье нүгэл үгы. Би һая болотор нүдэндөө боолототой шэнги, юушье харадаг, мэдэдэггүй ябааб. Мүнөө Булад урданай Булад бэшэ. Хамагые хуу ойгодог болооб!.. Зай, Галдан, мүнөө Хүрээн ошоё. Тэндэ шиний эсэгые бэдэрээд туршя.

- Булад, ши яаранаш. Эндэшни хуу бодожо үзэхэ хэрэгтэй. Тээд бидэ мүнөө хоюулаа бэшэ, эдэ сугтаа байһан зонтой бултадаа хөөрөлдөжэ үзэхэ байнабди. Бидэ мүнөө нэгэ бүлгэм, эмхи болобо гэшэбди. Эндэ нэгэ хүнэй хубийн хэрэг олон зоной хэрэгтэй... Булад, ши намда эсэгэ тухаймни баһал жэгтэй юумэ дуулгабаш... Эсэгэмни! Яахашье аргагүйл даа! Дан ехээр Сандан ламада шүтэдэг байһан юм. Энэнь лэ тэрэниие хосорожо болоо. - Галдан! Яанаш? Энэшни хуу худал байжа болохо. Хүрээн ошожо, хуу хайнаар мэдэхэ хэрэгтэй, - гэжэ Булад Галданда үлүү дуугарһанаа мэдэрэн, гарынь шангаар адхаба. - Шиний хэлээшэ худал бэшэ... Би мэдэнэб. Ондоо харгы эсэгэдэмни үлөөгүй байгаа. Ши намайе бү һамааруула. Энэшни үлүү. - Эсэгыншни алуулһан байгаа хаань, дүү Жамбалшни мэдэхэгүй хэн гү даа? Тиимэ юумэнэй болоһон байгаа хаань, тэрэшни Хүрээ соо юун болоһон тухай, Баяндайн Доржо тухай элдэбын юумэ зондо тарааха, хасагуудташье иитэрээ һаймархагүй хэн, - гэбэ Булад. - Булад, эндэ одоол Жамбалые орхий! Би мүнөө тэрэнииеш хараа һаа, өөрөө буудаж алаха һэм, - гэбэ Галдан эридэрелдээд, саашаа ябашаба. Булад тэрэнэй хойноһоо абяагүйгөөр хараад, Галданда мүнөө намһаа хураггүй хүндэ, "энэ ажабайдалда үнэн харгыгаа олохын түлөө ямаршье бэрхшээлье дабажа, заримдаа аха, дүүһээшье арсаха саг ерэдэг байна даа! - гэжэ бодохо зуураа үсэгэдээр Жамбалай ахаяа буудахаяа байһиень ханаад, заригад гэжэ, - эдэ хоёршни мүнөө наһан соогошье эблэрхэгүй, хоюуандань энэ дэлхэй уйтан болоо", - гэжэ шэбшэбэ. Нүүдэнь Галдан Буладад Надя һамгаяа асаржа танилсуулба. - Миний һамган... Надя гэжэ нэрэгтэй, танилса, - гэбэ. - Тугаарһаа хойшо ойлгоод байгаа. Надя уринаар энеэбхилэн, Булада тэрүүлэн гараа харбайба. - Би танай эхэ, эсэгые таниха болоо һэм. Галдан танайда хонообди гэжэ тугаар хэлэнэ һэмнай даа. Тэрэ Эндид мурэндэ орожо хосорходоо, ехэл хайратай юумэн болоо байна даа... Галдан мүнөө танай хөөрөһые хуу ойлгуулжа үгөө... Ехэл хайхан үбгэн хүгшэн хоёр байгаа хэн!.. Миний гэмшэл та тогтоожо абагы, - гэжэ Надя уйлаганан, нүдэнһөө уһа гаргаба. Булад энэ ород эхэнэрэй юушье хэлэһиень ойлгобогүй. Тиигэбэшье урданаһан арзайтараа энеэбэ.

"Зарим зон наһааршье сугтаа байгаа ойлголсохогүй. Нүүдэнь бүри дайса болоод халаха. Харин нүгөө зариман нэгэл дахин харалсаа һаа, наһаараа сугтаа байһан шэнги танил болошохо. Энэ эхэнэр тиимэл урин хүн хаш. Намда хэлэһэн нэгэшье үгэн ойлгодоогүй һаа, хайн ханаатай байһаниинь эли болобо. Галдан энэ ондоо яһанай хүниие һамган болгожо абахадаа, ямаршье алдуу хээгүй", - гэжэ тэрэ Надин бишыхан үнжэгэн сагаан гар барьгар хирэтэй гар соогоо хээд, хухалжархихагүй гэлэндэл, аргаахан һөөргөн табиба. Эдэнэр бултадаа энэ Боржогор-Толгойнгоо энгэртэ тогтожо, үсэгэдээр хоноһон газартаа дахин хонохо, саашанхи ажаллаа зүбшэн хэлсэжэ, түсэб хараа табиха гэлсэбэ. Ванданэн түрүүн гал түлижэ, сай шаһанхын урда тээ харуул табиха, хоёр саг тухай болоод лэ харуулаа нэлгэжэ байха гэжэ захирба. Амгаланай аха Жамса мүнөө түрүүшын харуулһан боложо, буу баряад, модоной оройдо гараба. Тэрэндэ модоной үндэрһөө ойро тойрон эрээлэн, хүхэрэн, тала дайда элээр харагдаад, Хэжэнгэ, Худанай тохойнууд хоёр тээшээ ялбайлдан, тэгэндэнь Шалсаанын үндэр тобойжо байба. Доронь эгсэхабсагай, тэндэнь шэхэнэй үзүүртэ нэрэгүй багахан горхон шааяна. Жамсын хажууда модон дээрэ зэргэлээд, хүхэ донгодоно. Дүтэ нааша шэмээгүй. Энэ дэлхэй дээрэ мүнөө ямаршье аюул, үхэл үгы. Үсэгэдээр Ламбагайн Хүрээндэ болоһон үймөөн, тээсгэн Эрдэни ноёной эсэгынь зунай хуралы наадан дээрэ нюргынь сохиһониинь Жамсада зүүдэн шэнгээр ханагдаба. Тээд энэ дэлхэйдэ мүнөө иимэ номгон бэшэ гэжэ Жамса тон хайнаар мэдэнэ. Өөрынгөө хори тухай наһан соо тэрэ яһала юумэ үзэжэ, хүнэй хары илгаруула боложо, дайсануудда хуу танижа абаба. Эсэгынгээ нюргаяа сохуулжа байхадань, хасагуудай өөрынь барижа, Шэтын түрмэдэ абаашахадань, тэрээндэ хамаг юумэн харанхы боложо, энэ дэлхэй дээрэ нэгэшье гэрэлтэй, нангин юумэн үгы гэжэ Жамса ханажа ябаба. Зүгөөр нэбхээн уулһан хормойдо хүниин тэгэндэ тойроод хотгуугаар унгажа хэбтэһэн тэрэл хасагууд сооһоо нэгэниинь, Жамса нюурыньшье хаража үрдээгүй, гарайнь хульгэ тайлажа, "Саашаа яба!" - гэжэ хойноһоонь абяагүйгөөр түлхижэрхибэ. (Үргэлжэлэлын хожом гараха).

XVII жаранай модон хүхэгшэн гахай жэл (1995-1996 он)

НАМАРАЙ НҮҮЛ УЛААН НОХОЙ НАРА

Table with 8 columns: Буряад литэ, Европын литэ, Гараг, Нэр, Үдэр, Үнэ, Үдэр, Мэнгэ, Луудал. It lists the lunar mansions and their corresponding days and zodiac signs for the years 1995 and 1996.

Гарагай 2-то хуушанай 29 (октябрийн 23).

Улаагшан гахай, 2 хара мэнгын, хийдэ хуудалтай үдэр. Бурхан тахиха, мүргэхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, үрэнэ тариха, дайсадые номгодохо, ада шүдхэр, тэрэнэй муу үйлсэ дараха, хараал сараха, ном номнохо, буян үйлэдэхэ, эм найруулха, хубсаһа эсхэхэ, гэр бариха, хээрэ ажал хэхэ, үзэг шудалха, аршаанаар бэээ арюудхаха, шажанай пайдээр хэхэ, гүлгэ тэжээхэ, баярта ушараа тэмдэглэн хайндэрлэхэ, ламын санаар абаха, тантрын тарни уншаха, абаһанаа бусааха, тангаригаа болуулха, ногтуе номгоруулха мэтгын үйлэнүүдтэ хайн. Гэхэ зуура хадаг табиha, бэри буулгаха, түрэ хэхэ, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ, үхэр худалдаха, юумэ худалдаха, худалдажа абаха, андалдаа хэхэ, замда гараха, шэнэ хубсаһа үмдэхэ, эд газашань гаргаха, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, нүхэ малтаха, зураг зураха, бөөгэй хэрэг хэхэ, городто ажал ябуулха, модо үндэһэтэйнэ унагааха, худаг малтаха, тангариг абаха, суглаанда сугларха мэтгын үйлэнүүдтэ муу байха гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хүнэйһэн зайлажа төөрхөхө.

Гарагай 3-да хуушанай 30 (октябрийн 24), дүйсөн үдэр.

Шара хулгана, 1 сагаан мэнгын, галда хуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, зальбарха, буян үйлэдэхэ, аршаанаар угааха, лусуудта үргэл үргэхэ, хяна гаргаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, үүдэ гаргаха, юумэ худалдаха, нялхануудые эмшлэхэ, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, хэшэг даллага абаха, хубсаһа эсхэхэ, тараг бэрхихэ, айраг халааха, абаһанаа бусааха, дайсание болон ада шүдхэр дараха, номой үйлэ эхилээд түгсэхэхэ мэтгын хэрэгүүдтэ хайн. Зүгөөр эм найруулха, замда гараха, бэри хүргэхэ, бэри буулгаха, түрэ хэхэ, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ, нүүхэ, шэнэ газарта бууса түхээрхэ, сангарил хэхэ, мал үүсэлхэ, үхибүү үргэжэ абаха, хүн түхэлөө алдаха, мори урилдаанда хабаадаха, эблэрхэ, хэлсэ хэхэ, ном оршуулха, үхибүү хүүдэ оруулха, багашуулые гэрнээ гаргаад ондоо тээшнэ эльгээхэ, хутага бүлгүүдэхэ мэтгын үйлэнүүдтэ тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эрдигтэй ушарха.

Гарагай 4-дэ шэнын 1 (октябрийн 25). Намарай нүүл улаан нохой нара гараба.

Шарагшан үхэр, 9 улаан мэнгын, шоройдо хуудалтай

үдэр. Бүлэдөө хэшэг даллага абаха, зурхай шудалха, бисалгал хэхэ, эд, үхэр ондоо тээшнэ үгэхэ, модо зоохо, тангаригаа болуулха, эльбэ дараха, хутага, мээс дархалха, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, газарай ажал хэхэ, хоорондохой харилсаагаа найжаруулха, субарга, сэргэ бурхан бүтээхэ, замда гараха, модо хуулгаха, худаг малтаха, шэнэ газарта нүхэ малтаха, буянай хэрэг эхилхэ, худалдаа наймаа хэхэ, үхэр худалдаха мэтгын үйлэнүүдтэ хайн байха. Харин ном номнохо, бурханда мүргэхэ, үргэл үргэхэ, наһа барагшын хэрэг бүтээхэ, нүүхэ, бэри буулгаха, гэрэй хуури табиha, бэээ угааха мэтгын үйлэнүүдтэ сээртэй гэнэ. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, наһан богони болохо.

Гарагай 5-да шэнын 2 (октябрийн 26).

Сагаан бар, 8 сагаан мэнгын, түмэртэ хуудалтай үдэр. Бурханда мүргэхэ, аршаанаар угааха, сан табиha, амгалан байдалай түлөө ном уншуулха, сахюуса хуруулха, хэшэг даллага абаха, хадаг табиha, бэри буулгаха, дасан (дуган), субарга бурхан, ном арамнайлаха, мал үүсэлхэ, бурханай шэрээдэ мандал табиha, буян үйлэдэхэ, ламын санаар хүртэхэ, аргаламжада орохо, хуули тунхаглаха, сүүдэй шиидхэбэри гаргаха, эһээбэри табиha, үзэг шудалха, ном уншаха, эрын юэн эрдэм шудалха, гашай табиha, замда гараха, эм найруулха мэтгын үйлэнүүдтэ хайн. Гэхэтэй хамта эд газашань гаргаха, наһа барагшые хүдөөлхэ, нүүхэ, үхибүү хүүдэ оруулха, багашуулые гэрнээ гаргаад, ондоо тээшнэ эльгээхэ, мяха шаража, тоһо, өөхэ хайлуулжа, хүншүү хэрбоһо гаргаха мэтгэ тэбшэлтэй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, хэрүүл шууян гараха, тэмсэл болохо.

Гарагай 6-да шэнын 4 (октябрийн 27).

Сагааншан туулай, 7 улаан мэнгын, огторгойдо хуудалтай үдэр. Энэ нарадамнай 3-най үдэр байбагуй. Мүргэл шүтөөнэй зүйлнүүдые бүтээхэ, гэр байшан бодхоохо, үрэнэ тариха, зохёол бэшэхэ, уранай бүтээл бүтээхэ, бурханда мүргэхэ, хэшэг даллага абаха, эм найруулха, буян үйлэдэхэ, хээрэ ажал хэхэ, хубсаһа эсхэхэ, эд, үхэр худалдажа абаха, замда гараха, номой сахюуса хуруулха, хадаг табиha, бэри буулгаха, түрэ хэхэ, модо унагааха, модо шулаха, тэрээгээр дархалха, үхэр малаа, хонидоо онсо хайшаар харууһалха, тэнгэри сахиха,

гүрэм уншуулжа, эльбэ сараха, ехэ хүниие бараалхаха, Наранда, нарада, Газарта мүргэхэ мэтгын үйлэнүүдтэ хайн. Зүгөөр мал үүсэлхэ, мяха шараха, тоһо, өөхэ хайлуулха, үбшэ аргалжа эхилхэ, нэеы гэр бүрихэ, нүүхэ, худалдаа наймаа хэхэ, шорой, шулуу хүдэлгэхэ, лусууд тахиha, үймэхэ, хэрэлдэхэ, дайлагдаха, нүүхэ, үрэнэ тариха, үри эзэлиэ түлэхэ мэтгэ тэбшээхэр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, бээын тамир дээшлэхэ.

Гарагай 7-до шэнын 5 (октябрийн 28).

Хара луу, 6 сагаан мэнгын, уһанда хуудалтай үдэр. Дасан (дуган), субарга, бурхан, ном бүтээхэ, арамнайлаха, сангарил мүргэл хэхэ, наһа утадхалгын хэрэг бүтээхэ, хэшэг даллага абаха, бисалгал хэхэ, гэр байшан бариха, бурханай ном уншаха, буян үйлэдэхэ, бурханда мүргэхэ, лусуудта үргэл үргэхэ, аршаанаар угааха, нүгэлөө наманшалха, нүүхэ, хии бараа сараха, абаһанаа бусааха, уранай зүйл бүтээхэ, дайсание, ада шүдхэр номгодохо, суглаа зарлаха, мал эмнэхэ, даагадай дэлхэ, хүүл тайраха, замда гараха, эд, үхэр худалдажа абаха, худаг малтаха, үрэнэ тариха, худалдаа наймаа хэхэ, гэр байшан бариха, уранай зүйлнүүдые бүтээхэ мэтээр алибаа наһан хэрэг хайнаар бүтэхэ. Гэбэшье хубсаһа эсхэхэ, эм найруулха, модо отолхо, модоор дархалха, наһа барагшын хэрэг үйлэдэхэ, онгосо; хала дархалха, хүүргэ, модон тээрмэ бариха, шуһа ханаха, төөнэхэ, хүрһэ зөөлэрүүлхэ, газар малтаха, хүниие зобоохо, уйлаха, гажарха, ехэ уһа гаталха, заһага бариха, тангариг абаха, юумэ бузарлаха, үзэн ядалгын ябадал гаргаха мэтгэ сээрлэхээр. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, эд бараан элбэг олохо, мал үдэхэ.

Гарагай 1-дэ шэнын 6 (октябрийн 29).

Харагшан могой, 5 шара мэнгын, хада уулада хуудалтай үдэр. Энэ үдэр алибаа хайн хэрэг эрхилэнгүй, бурхан тахиха, лүн абаха, ваджрын хэрэг бүтээхэ, мори, үхэр хургаха, ном оршуулха, ада шүдхэр, дайсадые дараха мэтгын хагуу үйлэнүүдые үйлэдэхэ гэнэ. Гэбэшье, хубсаһа эсхэхэ, шуһа ханаха, эд бүтээл, мал хажуу тээшнэ бэлэг болгон үгэжэ, эм найруулжа, бэри буулгажа, түрэ хэжэ, наһа барагшые хүдөөлжэ, гүрэм уншуулха, засагаа хэрэглэн, хүниие банажа, худалдаа наймаа эрхилжэ болохогүй. Энэ үдэр хүнэй үһэ абабал, шэг шарайн үнгэ найжарха.

Спорт Спорт МЭРГЭН ХУБУУДЭЙМНАЙ АМЖАЛТАНУУД

Республикимнай бэлигтэй хур харбагшад үнгэрэгшэ зун хайн дүнгүүдые харуулба. Онсолбол, август харын эхээр Валерий Лысенко Бальжинима Цыремпилов хоёр Росси гүрэниие Индонезидэ үнгэргэгдэхэн дэлхэйн чемпионатта түлөөлөө. Харин Зоригто Манханов Англида залуушуулай хоорондо үнгэргэгдэхэн Европын чемпионатта хабаадахадаа, онсо шалгархан байна.

Индонезидэ мүрысөөнэй эхилхын урда тээ Бальжинимын номо годли хулгайда орожо, ехэ тодхор татаа. Зүгөөр Бальжинима час хахадай турша соо шэнэ номо годлидоо дадажа, мүрысөөндэ хабаадаба. Тийгэбэшье Бальжинима эрхим гушанай тоодо ороо. Валерий Лысенко дэлхэйн эгээл суута мэргэшүүлнүүдээр ана-мана тулалдажа, 12-дохи хуури эзлээ хэн. Тиймэһээ Россиин гурбан хубууд хойто жэлэй июлиин 19-һөө августын 7 болотор үнгэргэгдэхэ Олимпиин наадануудта хабаадаха эрхэтэй болобо ха юм.

Лондоңдо үнгэргэгдэхэн Залуушуулай дунда, Европын чемпионатта удаадахи Олимпиин наадануудай кандидатууд сугларба. Тэндэ 1977 онһоо хойшо түрэн эдиршүүл мүрысөө. Манай республикын залуу мэргэн Зоригто Манханов Россиин суглуулагдамал командада оруулагдажа, гүрэн түрээ түлөөлөө.

Мүрысөөнэй түрүүшын үдэр Зоригто 72 годлиё табиhaдаа, эрхим харбагшадэй бүлэгтэ орожо, саашаа харбаха эрхэтэй

болобо. Хоёрдохи үдэр Зоригто хахад финалда манай туйлажа, Ярославин областтай Рыбинск хотын Илья Крундышевтай финалда гарса. Финалда гурбан туршалгада арай гэжэ чемпион эдиршүүлшын туршалгада арай "юһэнүүдые" харбахада судья шутамаар хэмжэжэ үзэ. Крундышевтай годли түбтөө миллиметрээр дүтэ байба гэжэ шийдхэбэри гаргахада нотогаймнай хубуун хоёрдохи хуури эзэлбэл даа. Тийгээш наа, иимэ ехэ мүрысөөн мүнгэн шанда хүртэхэ гэнэ ехэ амжалта ха юм.

Зоригто тухай тобшо хөөрбэл, Улаан-Үдэ хотын дахи лингвистическэ гимнази дүүргэжэ, шалгалта гарса. Америкын Холбоото Штатуудангли хэлэ гүнзэгтэйгэ шудалхаая эльгээгдэхэн Тэнэ Миссисипи штатта Колорадо хотодо хорлиго хэбэлэг шадабаряа улам мундэ.

Зоригто гэр бүлэ соогоо хүүгэдэй эгээл ахан юм. Мундэ зун Европын чемпионатта бээдхэл хэжэ байха зуура Москвагай станок бүтээл институтуудай экономическэ факультедэй оюутан болоо ороо. Зоригто националь спортын зүйлнүүдэй тусгай хургуулийн хурагша болоо (директорын К. Улаханов, тренернүүдын Соёл Гомбоевна болон Леонид Ширапович Халудоровтай). Эдэ тренернууд мундэ Зоригтын дүү хубууе - Чимидые хурго хорижо захалба. Эдир хурго тренернүүдэйнгээ наймаа түрүүлэнэ.

Валерий СЫДЕН

"СЭЛЭНГЭ" - "КУЗБАСС" - 2:1

Россин Федерациин зүүн зонодо наададаг комантануудай дунда ээлжээтэ уулзалганууд үнгэргэгдэбэ. "Сэлэнгын" футболистнууд энэ наадаая өөрынгөө стадион дээрэ үнгэргэбэ.

Кемеровэй "Кузбассай" футболистнууд манайда айшлаар ерэн байгаа. Эдэнэр мүнөөдөө мүрысөөнэй табицада дүрбэдэхи хуури эзэлжэ ябана.

Үдэшын хэрюондэ эхилхэн наада харахаая хотын хүн зон стадиондоо олоороо суглаараа. "Сэлэнгын" футболистнууд өөрынгөө стадион дээрэ яһага хайн довтолго, хамгаала хэдэг наадаая алдабагүй. Манай команда түргэн бушуу довтолго хэхэдэнэ, "Кузбассай" футболистнууд хэдэн алдуу гаргаһан байгаа. "Сэлэнгын" довтолгошодой нэгэн Георгий Гармашовой эршэтэйхэнээр сохион бумбэгэ айшладай хамгаалагша яаха аргагүйгөөр гараараа дайраба. Иигэжэ ялын 11 метрэй бумбэгэ сохигдохо болобо. Энэниие манай командын довтологшо Вячеслав Марач сохижо, тоо нээгээ. Нааданай хоёрдохи хахада Георгий Гармашовой сохион

бумбэгэ айшладай ворота оруулагдажа, уулзалгын тоо болобо. Энэний удаа манай футболистнууд довтолгоо зэргэ хулааджа, айла харюугай нэгэ бумбэгэ салха оруулаа. Энээгээр наада дүүржэ. "Сэлэнгын" футболистнууд 3 очко нэмэритэй болобо.

Проккопьевскын "Мотор" Междуреченскын футбол клубай комантануудай ээлжээтэ наадануудай үнгэргэхөөр ошоо лэмдэ. "Моторто" 2:0 тоотойгоо шүүгдэхэн наа, нүгэнэ командьенэ 3:0 тоотойгоо шүүжэ ерээбди. Командын футболистнууд Георгий Гармашов, Олег Елгин, Илур Зыков гэгшэд эндэ очко шалгараа, гэжэ командын хоёрдохи тренер С. И. Тупин хөөрэнэ.

"Сэлэнгын" футболистнууд байла онойнгоо хуульшын өөрынгөө стадион дээр Новокузнецкын "Металлур" командатай үнгэргэхэ хэ. Энэнийнгээ удаа үшөө очко уулзага үнгэргэхээс Алдуураа зүгэй футболистнууд айлшалха.

Б. ЦЫРЕМПИЛОВ

ЗАҢАБАРИ

Манай газетын октябрийн 11-нэй дугарта "Алтан соёмбо" ажалаа эхилбэ" гэнэн мэдээсэл барлагдаа хэн. Нонин энэ мэдээсэл соо автарай зэмээр алдуу гараа. 1-дэхи хүсээнэгэй 4-

дэхи абзацай түгсхэн мэдүүлэлые уншангүй орлоо гуйгдана. Соёлой болон Эрхүүралсагай министрствын хуралсагай министрствын хуралсагай мэдүүлэлые эрижэ байһанаа мэдүүлэлые Алдуу гаргаһан автарашан зэмэ тохогдоо.

Эмхидхэн байгуулагшад - Буряад Республикын Президент, Арадай Хурал болон Правительство

Administrative contact information including: Редактор Ц. Б. ЦЫРЕНДОРЖНЕВ, РЕДАКЦИОННО КОЛЛЕГИ: ДАШЕЕВА Г. Х., ДОНДОГОЙ Ц. Ц., ЖИГЖИТОВ Б.М.Ж. (харюусалгата секретарь), НИМАЕВ П. И. (редакторай орлогшо), ОЧИРОВ С. Д., ПИНТАЕВ В. И. (хэблэлэй директор), РИНЧИНОВ С.Д. (редакторай орлогшо), САМБЯЛОВА Т.В. Манай адрес: 670000. Улаан-Үдэ, Каландаришвилиин үйлсэ, 23, "Буряад үнэн" газетын редакци. Газетэ хэблэлэй 2 хууданан хэмжээтэй. Индекс 50901. Хэһэг 4327. Хэблэлтэ тусаагдалан саг 18.30. Буряад Республикын республиканска типографида газетэ хэблэгдэ. Директорийн телефон: 2-40-45. Б-0079-дэхи номертойгоор бүридхэлдэ абтанхай. Заказ №198. Редакциин телефонууд: редакторай - 2-50-96, приёмнын - 2-54-54, редакторай орлогшонорой - 2-68-08, 2-62-62, харюусалгата секретаринн - 2-50-52, секретарида - 2-60-31, таһагшын нийтын-политическэ - 2-55-97 (даагшань), 2-61-35, 2-56-23, социальнэ-экономическэ - 2-64-36 (даагшань), 2-63-86, 2-61-35, 2-67-81, соёлой, эрдэмэй болон хургуулинуудай - 2-60-21 (даагшань), 2-57-63, олонийтын хүдэлмэринн ба мэдээсэлэй - 2-54-93, (даагшань), 2-34-05, 2-69-58; оршуулгын - 2-67-81; корректорнүүдэй - 2-33-61, компьютерна түбэй - 2-60-76. Манай корреспондентнүүд: Агинскда - 3-42-19; Закаменскда - 30-61. "Бурятия" хэблэлэй телефонууд: директор - 2-49-94, бухгалтер - 2-23-67, вахта - 2-67-95, 2-67-05.